

Jonna Ahokas

Viivi Holm

Pilvi Wetterstrand

LAPSIIN KOHDISTUVA
VÄKIVALTA JA
KALTOINKOHTELU

Opinnäytetyö
Hoitotyön koulutusohjelma

Joulukuu 2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Opinnäytetyön päivämäärä 29.11.2010
Tekijä(t) Jonna Ahokas, Viivi Holm ja Pilvi Wetterstrand		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Hoitotyön koulutusohjelma - sairaanhoitaja
Nimeke Lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu		
Tiivistelmä <p>Aiheenamme on lapsiin kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu. Pidämme aiheita tärkeänä, koska yksikään lapsi ei ansaitse kasvaa väkivaltaisessa ympäristössä, vaan jokaisella on oikeus turvalliseen ja rakastavaan elinympäristöön.</p> <p>Yhteistyökumppaniksemme saimme Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymän, SOSTERIN Perhepalvelukeskuksen sosiaalityöntekijän. Perhepalvelukeskus on asiantuntijaorganisaatio, joka koostuu eri ammattiryhmistä. Sieltä annetaan ohjeistusta ja neuvoja kysymyksissä, jotka liittyvät lapsen kehitykseen, perhelämän pulmiin sekä vanhemmuuteen yleensä.</p> <p>Käsitlemme opinnäytetyössämme muun muassa lapsen normaalia kehitystä, lapsen oikeuksia ja erilaisia väkivallan ja kaltoinkohtelun muotoja ja myös sitä, mistä saada apua väkivallan kohteeksi joutuneelle lapselle Itä-Suomen läänissä ja miten lasta autetaan.</p> <p>Suunnittelimme tuotekehittelynä perheitä varten oppaan, jossa käsitlemme muun muassa lapsen hyvinvointia, lapsen kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Esitetasimme oppaan Perhepalvelukeskuksessa. Koeikäitimme opasta muutaman kerran. Saimme neuvoja myös SOSTERIN tiedotusvastaavalta. Oppaan valmistuttua Perhepalvelukeskus ottaa oppaasta kopioita ja jakaa niitä tarvittaessa perheille.</p>		
Asiasanat (avainsanat) lapsen kaltoinkohtelu, lapseen kohdistuva väkivalta, perheväkivalta, lapsen normaali kehitys		
Sivumäärä 37 s. + liitteet 3 s.	Kieli suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Leena Uosukainen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä - Perhepalvelukeskus

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 29.11.2010	
Author(s) Jonna Ahokas, Viivi Holm and Pilvi Wetterstrand		Degree programme and option Degree Programme in Nursing	
Name of the bachelor's thesis Child abuse and neglect			
Abstract <p>The subject of our thesis is child abuse and neglect. We consider this topic important because no child deserves to grow in a violent environment and every child has the right to a secure and loving environment.</p> <p>Our working life partner was a social worker from the SOSTERI Hospital District family service center. The family service center is a multi-professional specialist organisation. They provide guidance and advice for questions concerning child development, problems in the family and parenting in general.</p> <p>In our thesis we discuss topics such as a child's normal development and rights as well as various forms of violence and neglect. We also describe where you can get help for a child who has been subject to violence in East Finland and how a child can be helped.</p> <p>As a product, we prepared a guide for families including information on a child's well-being, child abuse and neglect. We tested the guide in the family service center several times. We also got advice from the information and marketing specialist at SOSTERI. As soon as the guide is ready, the family service center will take copies and hand them out to families in need.</p>			
Subject headings, (keywords) child neglect, child abuse, domestic violence, a child's normal development			
Pages 37 p. appendices 3p.	Language Finnish	URN	
Remarks, notes on appendices			
Tutor Leena Uosukainen		Bachelor's thesis assigned by SOSTERI Hospital District family service center	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LAPSEN NORMAALI KEHITYS	2
2.1	Lapsen fyysinen kasvu	2
2.2	Lapsen motorinen kehitys	3
2.3	Lapsen kognitiivinen kehitys	6
2.4	Lapsen kiintymyssuhde.....	7
3	LAPSEN HYVINVOINTI	9
3.1	Vastuu lapsen hyvinvoinnista	10
3.2	Lastensuojelun lähtökohdat	10
3.3	Lasten olosuhteiden arviointia.....	12
4	LAPSEEN KOHDISTUVA KALTOINKOHTELU JA PERHEVÄKIVALTA ..	12
4.1	Lasten kaltoinkohtelu.....	13
4.2	Kaltoinkohtelun tunnistaminen.....	13
4.3	Lapsen kaltoinkohtelun ilmeneminen.....	14
4.3.1	Suora kaltoinkohtelu	14
4.3.2	Epäsuora kaltoinkohtelu.....	16
4.4	Perhekäsitys ja perheväkivalta.....	16
5	VÄKIVALLAN VAIKUTUKSET MYÖHEMPÄÄN ELÄMÄÄN JA LAPSEN KEHITYKSEEN	18
6	VÄKIVALLAN TUNNISTAMINEN JA ILMENEMINEN	20
7	APU VÄKIVALLAN KOHTEEKSI JOUTUNEELLE LAPSELLE ITÄ- SUOMEN LÄÄNISSÄ	22
7.1	Perheväkivaltaa kokeneiden lasten auttaminen	22
7.2	Turvakotitoiminta	23
7.3	Perusosaaminen väkivaltatyöstä	23
8	TUOTEKEHITYSPROSESSI OPINNÄYTETYÖMME JÄSENTÄJÄNÄ	24
8.1	Ideointivaihe	25
8.2	Suunnitteluvaihe	26
8.3	Kehittelyvaihe	27
8.4	Viimeistelyvaihe	29

8.4.1	Esitestaus.....	29
8.4.2	Toinen testauskierros	30
8.4.3	Kolmas testauskierros	31
9	POHDINTA	32
9.1	Tuotekehitysprosessin arviointia	32
9.2	Oppaan tarkastelua.....	33
9.3	Jatkotutkimusehdotukset	34
	LÄHTEET	35
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Lapsiin kohdistuva väkivalta on rikos, joka on laissa kielletty. Sitä on monenlaista eikä kaikkia tapauksia aina edes saada selville. Lapsiin kohdistuva väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö – uusin tutkimustieto on Noora Ellosen ja Heikki Sariolan (2008) tekemä tutkimus, jossa todetaan, että tiedot lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ovat puutteelliset. Tutkimuksesta ilmenee, että väkivaltaa tapahtuu useimmiten kotona, tekijöinä ovat muun muassa sisarukset sekä vanhemmat. Lapset kokevat väkivaltaa aikuisten tekemänä yhtä usein sijaisperheissä, lastensuojelulaitoksissa kuin muissa perhemuodoissakin.

Valitsimme opinnäytetyön aiheeksemme 0 - 6-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun, koska aihe on ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa on esiintynyt kautta aikojen, mutta nykyään siihen on alettu puuttua herkemmin. Pidämme aihetta tärkeänä, koska yksikään lapsi ei ansaitse kasvaa väkivaltaisessa ympäristössä, vaan jokaisella on oikeus turvalliseen ja rakastavaan elinympäristöön. On tutkittu, että lapsena koettu väkivallan toimintamalli voi siirtyä vanhemmalta lapselle. Tämän johdosta halusimme tehdä oppaan, joka auttaa lapsiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun ennaltaehkäisyssä. Oppaita on tarkoitus jakaa perheille Perhepalvelukeskuksessa. Aiemmin aiheesta on tehty oppaita Itä-Savon sairaanhoitopiirin työntekijöille, mutta ei asiakkaille. Oppaan tekemisessä käytämme Jämsän ja Mannisen (2000) tuotekehitysmallia.

Yhteistyökumppanimme, SOSTERIN eli Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymän Perhepalvelukeskus on asiantuntijaorganisaatio, joka koostuu eri ammattiryhmistä. Ammattiryhmiä ovat muun muassa lastenpsykiatrian lääkärit, toimintaterapeutit, perusterveydenhuollon psykologit, sosiaalityöntekijät, perheterapeutit ja sairaanhoitajat. Perhepalvelukeskuksessa annetaan ohjeistusta ja neuvoja kysymyksissä, jotka liittyvät lapsen kehitykseen, perhe-elämän pulmiin sekä vanhemmuuteen yleensä. Perhepalvelukeskuksessa tehdään kehitystasoarvioita, seurataan oppimis-, käyttäytymis- ja sopeutumisvaikeuksia sekä tutkitaan puheen ja kielen kehitystä. Apua saa myös ilman lähetettä.

2 LAPSEN NORMAALI KEHITYS

Lasta tulee rakastaa, arvostaa ja hänet tulee hyväksyä. Lapsen tulee myös kokea tulevana kuulluksi ja ymmärretyksi. Ympäriinsä lapsi tarvitsee turvallisia aikuisia, joihin hän voi peilata itseään, voidakseen muodostaa kuvan itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Lapsi tarvitsee onnistumisen kokemuksia, tunnetta, että hän on hyvä jossain ja kykenevä voittamaan vaikeuksia. Täytyy myös huomioida lapsen luonnollinen ympäristö ja lapsi osana sitä. (Aaltonen 2002, 15.)

Lapsen tulevan kehityksen pohja muovautuu jo ensimmäisen elinvuoden aikana. Jotta lapsesta kehittyisi virkeä ja eloisa, tulee hänen saada paljon hoivaa, rakkautta ja virikkeitä. Vanhempien ja lapsen suhteeseen vaikuttaa se, kuinka vanhemmat lapsensa kasvamiseen suhtautuvat. Vanhempien tulee antaa lapselle sopivasti virikkeitä, sillä jos lapsella on liikaa virikkeitä, tulee hänestä väsynyt ja ärtyisä, kun taas lapsi joka saa liian vähän virikkeitä, pitkästyy ja tulee levottomaksi. Jotta lapselle osaisi antaa oikeanlaisia virikkeitä, tulee lapsen tarpeita ymmärtää. Tähän voi oppia tarkkailemalla lasta: ”Jos lapsi on innostunut ja nauravainen, pitää hänelle annetuista leluista ja reagoi myönteisesti, kun hänen kanssaan leikkii, hän saa juuri oikean määrän virikkeitä.” (Woolfson 2006, 6, 10, 11.)

Vanhempien käytöksellä on suuri vaikutus lapsen kehitykseen. Tulisi muistaa, että jokainen lapsi on ainutlaatuinen. Lapsi kehittyy yksilölliseen tahtiinsa ja tarvitsee aikuista nauttimaan hänen suorituksistaan ja rakastamaan häntä juuri sellaisena kuin hän on. (Woolfson 2006, 15.)

2.1 Lapsen fyysinen kasvu

Vastasyntynyt lapsi on noin 47 - 55 cm pitkä, painaa 2500 - 4500 g ja hänen päänympäryksensä on noin 35 cm. Ensimmäisen elinvuoden aikana lapsen kasvu on nopeaa, noin 24 cm, minkä jälkeen kasvu hidastuu noin 6 cm:n vuosivauhtiin. Lapsen paino voi laskea syntymän jälkeen 10 %:n nestehukan takia, mutta takaisin lähtöpainoon päästään noin viikossa. 4 - 5 kuukauden ikään tullessa paino on jo kaksinkertaistunut. Ensimmäisen elinvuoden loppuun mennessä paino on kolminkertaistunut. Vaihteluita painossa voi esiintyä, sillä kehittyminen on yksilöllistä, tärkeintä kuitenkin on lapsen

tyytyväisyys, hyvinvointi sekä kasvun normaalikehitys kasvukäyrällä. Lapsen pään ympärysmitta kasvaa 3 cm, minkä jälkeen kasvukauden ajan 1 cm vuosittain. Vastasyntyneellä lapsella kallon saumat ovat avoimet, koska aivot kasvavat nopeasti varhaislapsuudessa. Kallon aukileita on kaksi, etuaukile, joka on vinoneliön muotoinen, ja taka-aukile, joka on kolmion muotoinen. Taka-aukile sulkeutuu ensimmäisen elinvuoden kuluessa, etuaukile toisen elinvuoden puolivälin tienoilla. (Aaltonen 2002, 124 - 125; Koistinen 2009, 52.)

Vastasyntyneellä ei vielä ole selkärangassaan normaaleja mutkia, ne kehittyvät lapsen kehityksen mukana, kun lapsi hallitsee niskan, hartioiden ja selän lihaksia. Ensimmäisten elinvuosien aikana lapsella ilmenee notkoselkäisyyttä, joka väistyy kouluikään mennessä, kun lapsen lihakset kehittyvät. Lapsella voi esiintyä länkisäärisyyttä tai pihvipolvisuutta, jotka häviävät kouluikään mennessä. Lapsen jalat ovat kaksivuotiaaksi asti lattajalat, holvikaaret kehittyvät leikki-ikässä. (Aaltonen 2002, 125.)

Lapsen hampaiden, myös pysyvien hampaiden kehitys alkaa jo sikiökaudella, joten äidin tulisi kiinnittää ruokavalionsa huomiota. Riittävä kalsiumin saanti on tärkeää. Syntymän jälkeen lapsen ravinnolla on merkitystä hampaiden laatuun. Lapsen tulisi saada riittävästi proteiineja, vitamiineja sekä kivennäis- ja hivenaineita. Ensimmäiset maitohampaat puhkeavat lapselle 6 - 8 kuukauden ikäisenä, kaikki ovat puhjenneet 30 kuukauden ikään mennessä. Pysyvät hampaat alkavat vaihtua 5 - 6 vuoden iässä ja ovat vaihtuneet 11 - 12-vuotiaaksi mennessä. (Aaltonen 2002, 126.)

2.2 Lapsen motorinen kehitys

Lapsella lihasten säätelyn kehitys etenee kefalokaudaalisesti eli päästä jalkoihin. Aluksi lapsi oppii hallitsemaan päänkannattajalihaksia, mutta sitä ennen hänen niskaansa tulee tukea. Tämän vaiheen jälkeen kehittyvät vartalon, käsien ja lopulta jalkojen lihaksien hallinta. Lihasten säätelyn kehitys etenee myös proksimodistaalisesti eli keskeltä äärialueille. Tämä tarkoittaa, että lapsi oppii keskiruumiin hallinnan ennen käsien ja jalkojen hallintaa. Käsissä lapsi oppii ensin hallitsemaan olkavarsien liikkeitä, sen jälkeen kyynärvarsien ja ranteiden liikkeitä ja lopulta sormien liikkeitä, jotka tarvitsevat hienomotoriikkaa. (Aaltonen 2002, 126; Woolfson 2006, 51, 56.)

Lapsella on syntymästään lähtien automatisoituneita liikkeitä, refleksejä ja kehitysheijasteita. Aivorunko ja selkäydin vastaavat näiden toiminnasta. 3 - 4 kuukauden iässä lapsen neonataaliset eli varhaisheijasteet väistyvät, jolloin tilalle kehittyy tietoinen kehon hallinta. Seuraavaksi kehittyy suojeluheijaste eteen, sivulle ja lopulta taakse. Vauva myös aistii ympäristöään ja reagoi siihen aktiivisesti. Vauvalle tehdään testejä, joilla varmistetaan heijasteiden ja refleksien toimiminen. (Heijasteita ovat Moron heijaste [säikähdysrefleksi], etsimis- ja imemisheijaste, asymmetrinen tooninen niskaheijaste, käsien ja jalkojen tarttumisheijasteet ja kävelyheijaste.) Kehitysheijasteet väistyvät ja antavat tilaa opituille ja tahdonalaisille liikkeille. (Aaltonen 2002, 127 - 128; Koistinen 2009, 59.)

Kuukauden ikäisenä lapsi osaa jo kohottaa ja kääntää päätään ollessaan päinmakuulla. 1 - 1,5 kuukauden iässä lapsi kannattelee päätään ollessaan vatsallaan, ja 2 - 3 kuukauden iässä lapsi osaa kohottaa ylävartaloaan käsiensä varaan. Kolmen kuukauden ikäisenä lapsi yrittää tarttua esineisiin ja noin neljän kuukauden ikäisenä onnistuu siinä tarttuen esineisiin kaksin käsin ja vieden ne suuhunsa tunnustellakseen niitä. Tämän ikäisenä lapsi osaa kääntyä vatsaltaan selälleen ja päinvastoin. Lapsi myös jäljittelee erilaisia ääniä ja osaa tuottaa vokaalien lisäksi myös konsonantteja. Viiden kuukauden ikäisenä lapsi on löytänyt varpaansa ja vie ne suuhun, kannattelee rintakehäänsä ja päätään vatsallaan maataessaan, selällään ollessaan nostaa pään ja hartiat alustasta, siirtää esineen kädestä toiseen ja pysyy tuettuna istuma-asennossa. Puolen vuoden iässä lapsi osaa muun muassa kääntää kirjan sivuja. Ilman tukea lapsi voi istua 6 - 8 kuukauden ikäisenä. Kahdeksan kuukauden iässä lapsi siirtää painopistettään puolelta toiselle ja yrittää samalla hallitusti kurkottaa kohti esineitä. Painopisteen vaihdon ansiosta lapsi oppii myös ryömimään ja konttaamaan. Noin yhdeksän kuukauden iässä lapsi osaa seisoa tukea vasten ja yrittää omatoimisesti nousta pystyyn. Myös pinsettiote onnistuu tämän ikäiseltä, jolloin lapsi alkaa kerätä pieniä tavaroita. (Aaltonen 2002, 130, 131; Koistinen 2009, 60; Woolfson 2006, 52.)

Ilman tukea lapsi oppii seisomaan ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä, jolloin hän myös alkaa kävellä tuen kanssa, seisoo napakasti paikallaan ja vähän myöhemmin ottaa askelia itseksensä. Näihin aikoihin lapsi oppii laskeutumaan seisoma-asennosta istualleen sekä harjoittelee syömään itse. Lapsi alkaa kiipeillä ja ottaa askeleita tuetta.

Hän osaa riisua esimerkiksi sukat ja lapaset sekä ojentaa puettaessa esimerkiksi jalkansa auttaen pukijaa. Tällöin lasta tulisi kannustaa, jotta hänen taitonsa pukemisessa harjaantuisivat. Lapsi myös opettelee hallitsemaan lihaksiaan, joita tarvitaan kuivaksi ja siistiksi oppimiseen. Tähän ikään kuuluu myös vierastaminen. Vuoden iässä lapsi sanoo ensimmäisiä sanojaan ja oppii tunnistamaan ruumiinosia ja näyttämään niitä. Hän oppii kävelemään ja kiipeämään portaita, myös poljettavat lelut alkavat kiinnostaa. Puolentoista vuoden iässä lapsi juoksee, mutta kaatuilee paljon, heittää palloa ja istuu yksin tuolilla. (Aaltonen 2002, 131; Koistinen 2009, 60, 62; Woolfson 2006, 54, 70.)

Kahden vuoden iässä lapsi osaa heittää ja potkia palloa, kävellä portaissa tasa-askelin ja pukea vaatteita päälleen. Hän myös opettelee maalaamaan ja piirtämään, muun muassa ympyrän. 2.5-vuotiaana lapsi osaa hyppiä tasajalkaa, seistä hetkiä yhdellä jalalla ja opettelee varpaillaan kävelyä. Kolmen vuoden iässä kolmipyöräisellä ajo onnistuu, lapsi osaa kävellä portaissa vuoroaskelin, hyppiä tasajalkaa ja napittaa vaatteensa. Piirtäessään kolmivuotias saattaa vielä pitää kynää sekä oikeassa että vasemmassa kädessä. Tämän ikäisenä lapsi osaa myös nimetä piirustuksiaan ja syödä melko hyvin itse. Lapsi tunnistaa oman ja muiden sukupuolen. (Aaltonen 2002, 131; Koistinen 2009, 66, 67; Woolfson 2006, 72.)

Nelivuotiaana hyppiminen yhdellä jalalla onnistuu. Lapsi osaa käyttää saksia, piirtää neliön mallista ja ihmisen kolmeosaisena. Tämä ikä on niin sanotusti ”minä itse” -aikaa, itsenäistymisen aikaa. Tällöin on lapsen ensimmäinen uhmaikä. Tässä iässä tyttö kiintyy isäänsä ja poika äitiinsä. Viisivuotiaana hiihto, luistelu ja ajo kaksipyöräisellä pyörällä alkavat sujua. Lapsi heittää palloa ottaen sen myös kiinni sekä osaa hypätä narua. Tällöin myös kiipeily alkaa kiinnostaa enemmän, mikä auttaa tasapainon kehittämisessä. Viisivuotias osaa piirtää jo kolmion ja tähden, hän osaa luetella numeroita ja kirjoittaa nimensä. Kuuden vuoden iässä lapsi osaa solmia kengännauhat, käyttää veistä ja haarukkaa, kuoria perunan sekä piirtää, värittää ja kirjoittaa mielellään. (Aaltonen 2002, 131, 132; Koistinen 2009, 66, 67.)

Lapsi tarvitsee sekä rajoja ja sääntöjä että sallivuutta ja joustavuutta. Säännöt tulee kuitenkin selittää lapselle niin, että hän ymmärtää ne ja merkityksen, miksi kyseiset säännöt ovat olemassa. Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että vanhemmat ja

muut hoitajat ovat motivoivia ja kannustavia, jotta lapsen innostus kokeilla asioita säilyisi. Ylisuojelu ja liian korkeat odotukset heikentävät lapsen motivaatiota esimerkiksi omaehtoiseen liikkumiseen. Lapsen sekä hieno- että karkeamotoriikka kehittyvät huomaamatta lapsen leikkiessä. Esimerkiksi lapsen pukiessa nukkea hän harjoittaa hienomotorisia taitojaan, samoin kuin silmän ja käden yhteistyötä. Karkeamotoriikka taas kehittyy juoksun, hyppimisen ja muiden vastaavien tekemisten saralla. Myös ajattelu, havaintotoiminta, suunnitelmallisuus, muisti, mielikuvitus ja luovuus kehittyvät leikkiessä. Leikin varjolla lapsi oppii yhdistämään syy-seuraussuhteita ja toimintaketjuja. Leikki edesauttaa lapsen minäkuvan kehittymistä. Lapsi voi käsitellä pelkoja, ahdistusta, surua, iloa sekä rakkautta leikkiessään. Lapsi oppii kontrolloimaan käyttäytymistään ja toimimaan ristiriitatilanteissa leikkiessään muiden lasten kanssa. Hän myös saa virikkeitä ja voi oppia uusia taitoja muilta lapsilta. (Aaltonen 2002, 132, 213 - 215; Woolfson 2006, 78, 130.)

2.3 Lapsen kognitiivinen kehitys

Lapsen kognitiivisten toimintojen kehittymiselle on tärkeää, että jo vauvaiästä lähtien lapsella on turvallinen, motivoiva ja hyväksyvä ympäristö jossa kehittyä kokonaisvaltaisesti persoonana (Aaltonen 2002, 141).

Vauva ilmaisee itseään itkulla. Jos näin ei ole, vauva voi olla masentunut. Vastasyntynyt lapsi reagoi puheeseen ja esimerkiksi musiikki tai äidin ääni saavat hänet rauhoittumaan, sillä nämä äänet ovat tulleet tutuiksi jo sikiöaikana. Ensimmäisen elinviikkonsa aikana lapsi oppii katsomaan lähellä olevia ihmisiä silmiin ja yrittää katsoa ihmistä, joka hänelle puhuu. Tämän ikäinen lapsi erottaa jo vanhempiensa äänet sekä äänen korkeuksien vaihtelut. Kahden kuukauden ikäisenä lapsi kiinnostuu kanssaihmistien ilmeistä ja eleistä, hakee kontaktia erilaisin keinoin, kuten itkulla, äänтелеillä, kujertelemalla sekä vähitellen jokeltamalla, mikä edellyttää lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta. Viiden, kuuden kuukauden iässä lapsi alkaa kuunnella tarkkaan erilaisia ääniä. Tällöin hän myös yrittää ottaa osaa keskusteluun jokeltamalla ja matkimalla toisten ilmeitä seuraten, miten häneen reagoidaan. Tässä iässä lapsi yrittää tulkita aikuisien puheesta sanomaa ja kuuntelee näitä tarkasti kiinnittäen huomiota lähinnä äänen sävyyn. Seitsemän kuukauden iässä lapsi oppii, mitä tarkoittaa tiukka 'ei'. 7 - 8 kuukauden iässä lapsi alkaa jäljitellä äänneitä ja tavuja. Jotta lapsen sanava-

rasto kasvaisi, kannattaa hänelle lukea kirjoja. Yhden vuoden iässä lapsi sanoo ensimmäiset sanansa, joilla on merkitys, hän nimeää tavaroita ja käyttää substantiiveja. Lapsi ymmärtää asiat kapea-alaisesti, mutta laajentaa ymmärrystään puhuttuun kieleen. Puolentoista vuoden iässä lapsi ymmärtää kehotuksia ja noudattaa niitä. (Aaltonen 2002, 137; Koistinen 2009, 54; Woolfson 2006, 39, 41, 43, 69, 93.)

Kaksivuotias yhdistää sanoja lauseiksi ja osaa monikon ja verbin taivutuksen. Omistussuhdetta hän osaa ilmaista genetiivillä ja oppii ymmärtämään kielen sosiaalisen luonteen sekä erottamaan käsitteet sinä ja minä. Tällöin lapsi alkaa puhua enemmän ikäistensä kanssa. Kaksivuotias osaa myös nimetä tuttuja esineitä sekä hahmottaa ruumiinosia ja nimetä niitä. Kolmevuotiaan sanavarasto kehittyy päivittäin. Lauseissa voi olla 3 - 5 sanaa, hän hallitsee lukumäärät 1 - 3 ja vertaillessaan käyttää komparatiivia. Tällöin kysellään paljon, ”mikä tämä on”. Neljävuotiaan sanavarasto sisältää jo yli 1000 sanaa, ja lauseissa on hieman enemmän sanoja kuin kolmevuotiaana. Vertaillessaan nelivuotias käyttää superlatiivia. Tässä iässä lapsi kysyy paljon ”miksi”. Lapsen kysymyksiin tulisi aina yrittää vastata ja antaa lapsen oivaltaa asioita, sillä tämä kehittää lapsen ajattelun joustavuutta ja luovuutta, joka puolestaan edesauttaa lapsen hyvän itsetunnon kehityksessä ja motivoi lasta opettelemaan uutta. 5 - 6-vuotiaan sanavarasto on jo hyvin laaja. Äidinkielen taivutussäännöt ovat hyvin hallinnassa, ja puhuminen sujuu hyvin kaikin puolin. Tämän ikäinen lapsi muistaa kolmiosaisia ohjeita. (Aaltonen 2002, 137, 140, 141; Koistinen 2009, 67; Woolfson 2006, 88, 96.)

Lapsi käyttää sanojen lisäksi ruumiinkieltä tunteidensa ja ajatustensa ilmaisemiseen. Tunteiden ilmaisussa lapsi käyttää ilmeitä, erilaisia asentoja, käsien ja jalkojen liikkeitä sekä hänen hengitysnopeutensa muuttuu. Jotta lapsen ja vanhemman tunneside olisi läheinen, tulee vanhemman osata tulkita lapsensa ruumiinkieltä. Lapsen sanaton viestintä on vaistomaista, joten se kertoo aidommin tunteista kuin puhe. Kun vanhempi osaa vastata lapsen sanattomaan viestintään, kasvaa lapsen luottamus vanhempaan. (Woolfson 2006, 21,22.)

2.4 Lapsen kiintymyssuhde

Lapsen kiintymyssuhteiden rakentumiseen vaikuttaa, kuinka häntä on kohdeltu pieninä. Esimerkiksi jos lasta on kaltoinkohdeltu, kiintymyssuhteesta ei tule turvallinen,

eikä lapsi välttämättä kiinny aikuiseen. Tämä vaikuttaa myöhemmällä iällä sosiaalisiin suhteisiin ja turvallisuuden tunteeseen. Mielestämme aihe on tärkeä, koska sosiaaliset tilanteet ja niissä opitut asiat toimivat tukipilareina lapsen kehitykselle. Lapsena koetut traumat estävät näiden tukipilareiden syntyä, mikä vaikuttaa lapsen koko elämään.

Lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehittymisen taustalla vaikuttaa suuresti kiintymyssuhde. Tällä on myös vaikutusta lapsen persoonallisuuden, emotionaalisen tasapainon sekä seurallisuuden kehittymiseen. On normaalia, että kiintymyssuhteen luomiseen voi kulua yli viikko tai jopa kuukausi, sillä se syntyy vähitellen. Lapsella voi syntyä kiintymyssuhde vanhempien lisäksi esimerkiksi isovanhempiin. Tätä kutsutaan psykososiaaliseksi siteeksi. Voi siis olla, että lapselle on syntynyt kiintymyssuhde useampaan ihmiseen. Nämä suhteet ovat lapselle tärkeitä, ja niistä jokainen vaikuttaa lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Vaikka lapsi olisi pienenä muidenkin ihmisten sylissä ja hoivattavana, ei äidin ja lapsen välinen tunneside heikkene. Tämä jopa edesauttaa lapsen sosiaalista kehitystä, koska tällöin lapsi tottuu muihinkin ihmisiin. Tämä luo hyvää pohjaa tulevia sosiaalisia tilanteita varten. (Woolfson 2006, 122, 123, 128, 129.)

Kun äidin ja lapsen välillä on vahva yhteys, tuntee lapsi olonsa hyväksi ja turvalliseksi. Tämän avulla lapsi oppii luottamaan muihin ihmisiin ja saa vahvan pohjan, jolle hän voi sosiaalisia suhteitaan rakentaa. Kun lapsi tuntee, että äiti on tyyni ja rauhallinen, on hänen hyvä olla ja helpompi kiintyä äitiinsä. Lapselle tulee myös antaa hellyydenosoituksia, sillä niiden avulla lapsi tulee tynemmäksi ja luottavaisemmaksi. On tutkittu, että jos lapsen ja hoitavan aikuisen välille ei ole syntynyt psyykkisesti turvallista suhdetta viimeistään lapsen ollessa noin neljävuotias, tulee lapsella olemaan koko elämänsä ajan sosiaalisia vaikeuksia. (Woolfson 2006, 123, 129.)

Lapsen ja hoitajan välinen kiintymyssuhde voi kehittyä joko turvalliseksi tai turvattomaksi. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi tuntee tulevansa rakastetuksi ja tarpeisiinsa vastattavan. Hän luottaa, että aikuinen on tarvittaessa paikalla sekä fyysisesti että tunnetasolla. Kun kiintymyssuhde on turvallinen, lapsi uskaltaa näyttää tunteensa ja tarpeensa olettaen aikuisen osaavan vastata niihin oikealla tavalla. Tämän avulla lapsi uskaltaa myöhemmin elämässään tehdä aloitteita ja luottaa itseensä sekä osaa muodostaa läheisiä suhteita toisiin. Turvaton kiintymyssuhde on kaksijakoinen, joko

välttävä tai ristiriitainen. Välttävässä kiintymyssuhteessa lapsi välttelee tunteiden ja tarpeiden osoittamista. Lapsi kokee, ettei aikuinen osaa vastata hänen tarpeisiinsa ja ettei häntä huomioida tarpeeksi. Lapsi pitää tunteensa sisällään, eikä myöhemmin välttämättä osaa solmia läheisiä suhteita. Lapsi pelkää tulevansa loukatuksi eikä luota ihmisiin. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsesta tuntuu, ettei aikuisen vastaaminen hänen tarpeisiinsa ole johdonmukaista. Myöhemmin lapsi saattaa solmia läheisiä suhteita, mutta voi olla niissä riippuvainen. Lapsi reagoi kaikkeen voimakkain tuntein ja on luottavainen toisia kohtaan, mutta joutuu usein pettymään. Jos lapselle on kehittynyt jäsentämätön kiintymyssuhde, hänelle ei varsinaisesti ole kehittynyt kiintymyssuhdetta ollenkaan, mikä on seurausta useista traumaattisista kokemuksista. Tällainen on riskitekijä lapsen kehitykselle, sillä jokainen lapsi tarvitsee pitkäkestoisia ihmissuhteita, joissa hänestä huolehditaan ja välitetään niin, että lapsi itsekin sen kokee. (Aaltonen 2002, 157 - 158.)

3 LAPSEN HYVINVOINTI

Lapsen hyvinvointia koskevissa laissa määritellään lapsen etuja ja oikeuksia. Lapsen hyvinvoinnilla tarkoitetaan, että lapsen perustarpeet tyydytetään. Tällöin lapsen elämä on tasapainoinen, häntä ohjataan ja kannustetaan, hänellä on tarpeeksi ruokaa ja vaatteita ja hänen terveydestään pidetään huolta. Vanhempienkin hyvinvointi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin, kuten myös läheiset siteet muihin omaisiin, ystäviin ja niihin henkilöihin, jotka ovat osa lapsen elämää. Lapselle on tarjottava turvallinen ja virikkeinen ympäristö lapsen ikä, luonne sekä tarpeet huomioon ottaen. Lapsen kasvuympäristön tulee olla luottamuksellinen, hellä ja ymmärtäväinen, mutta samalla tulee huolehtia rajoista sekä lapsen perusturvallisuudesta. (Taskinen 1999, 20 - 21.)

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päätettäessä sovellettavan lain (2010, 22.§) mukaan, lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä asioissa, sovelletaan Suomen lakia, lapsen edun mukaisesti. Mutta, jos lasta koskevalla asialla on läheinen yhteys vieraaseen valtioon, otetaan kyseisen valtion laki poikkeuksellisesti huomioon, jos lapsen etu sitä edellyttää. ”Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeeluun” (Lastensuojelulaki 417/2007, 1.§).

3.1 Vastuu lapsen hyvinvoinnista

Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetyn lain (361/1983, 2.§) mukaan, huoltajien tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Viranomaisten, jotka lapsiperheiden kanssa toimivat, tulee tarjota perheille tarpeellista apua varhaisessa vaiheessa, tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään sekä tarvittaessa ohjattava lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin, jossa vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta huolehtivia henkilöitä tuetaan järjestämällä tarvittavia tukitoimia ja palveluja. Jotta lapsen hoito ja huolto saadaan järjestettyä, voidaan lapsi tarpeen mukaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, laissa säädetyn edellytyksin.

Kaikissa Pohjoismaissa lainsäädäntö on toiminut keinona kansalaisten oikeuksien turvaamisena. Säädökset ovat koskettaneet tässä kohdin tavallisesti vain aikuisia. Lapsilainsäädännössä ei alun perin lähdetty lasten oikeuksista, vaan säännöt oli muotoiltu lasten vanhemmille ja viranomaisille, joilla oli velvoitteita lasta kohtaan. Nykyisin käsitys on muuttunut, ja se näkyy lainsäädännössä, jonka kehitys on viimeisten vuosikymmenten aikana johtanut lasten oikeuksien kasvuun. (Paavilainen & Pösö 2003, 193.)

Mikkola ja Helminen (1994, 20 - 21) kirjoittavat, että ennen vanhaan lasten kasvattamiseen kuului kurittaminen, mutta nykyisin se on kiellettyä. Pääpaino on siirtynyt henkisen turvallisuuden puolelle, joista tärkeimpiä ovat ymmärtämys, turva, hellyys sekä läheiset ihmissuhteet. Lapsen etua on arvioitava lapsen iän mukaan, ja lapsen on saatava oman elämänsä edellyttämän yksilöllisen, omien tarpeidensa ja odotustensa mukaista kohtelua ja mahdollisuutta kehittyä.

3.2 Lastensuojelun lähtökohdat

Lastensuojelun tehtäviin kuuluu edistää lapsen suotuisaa hyvinvointia ja kehitystä, tuettava vanhempia ja muita lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavia henkilöitä lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa sekä pyrittävä puuttumaan ajoissa ja ennaltaehkäisemään havaittuja lapsen ja perheen ongelmia. Arvioitaessa lastensuojeluntarvetta ja

toteutettaessa sitä, on lapsen etu ensisijainen. (Lastensuojelun keskeiset periaatteet 417/2007, 4.§.)

”Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.” (Lastensuojelun keskeiset periaatteet 417/2007, 4.§.)

Lastensuojelun keskeisten periaatteiden (417/2007, 4.§) mukaan toimitaan aina lapsen edun mukaisesti, toimien mahdollisimman hienovaraisesti. Jos on lapsen edun mukaista käyttää avohuollon tukitoimia, käytetään niitä, tai vastaavasti järjestetään viivytyksettä sijaishuoltoa sen ollessa parempi vaihtoehto. Jälkimmäisen vaihtoehdon kohdalla on huomioitava tavoite perheen jälleenyhdistymisestä, kun se on lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulain 1.§ sisältää kolme lapsiväestöä koskevaa tärkeää asiaa. Ne löytyvät YK:n vuonna 1948 antamasta lapsen oikeuksien julistuksesta. (Mikkola & Helminen 1994, 22.) Lastensuojelulain (683/83) mukaan jokaisella ihmisellä on ilmoitusvelvollisuus lapseen kohdistuvasta väkivallasta. Kyseinen laki kumoaa myös terveyden- ja sosiaalihuollon vaitiolovelvollisuuden. (Koski 1999, 23.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on perusasiakirja lasten ihmisoikeuksista. Se asettaa lapsen edun yhteiskunnassa etusijalle ja on oikeudellisesti yhtä velvoittava kuin mikä tahansa muukin laki. Sopimukseen ovat sitoutuneet lähes kaikki maailman

valtiot. YK:n sopimuksen tavoitteet ovat tiivistettynä seuraavat: Kaikilla lapsilla on oikeus ympäristöön joka on turvallinen ja virikkeitä antava. Lapsella on oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa puolesta itseään koskeviin päätöksiin. (Mikkola & Helminen 1994, 22; Valto 2007.)

3.3 Lasten olosuhteiden arviointia

Taskisen (1999, 20) mukaan lastensuojelun tarvetta arvioidessa selvitetään kodin olosuhteita lapsen kannalta. Lapsen kehitys voi vaarantua, jos hänen perushoidossaan on puutteita. Lapsen tulee saada riittävästi lepoa ja monipuolista ravintoa, vaatetuksesta ja yleisestä siisteydestä tulee huolehtia ja lapsen erityistarpeet tulee huomioida.

Lastensuojelutarvetta arvioitaessa huomioidaan myös emotionaalinen puoli, eli saako lapsi tarpeeksi ymmärrystä, turvaa, hellyyttä, iän mukaista valvontaa, ohjausta ja kasvatusta, joka ei alista eikä loukkaa, ei sisällä ruumiillista kuritusta eikä seksuaalista hyväksikäyttöä. Olennainen ja tärkeä asia lasten kasvatuksessa on lapsesta välittäminen ja lämmin suhde lapsen ja kasvattajan välillä. Ruumiillinen kuritus ja välinpitämättömyys ovat vahingollisia lapselle. (Taskinen 1999, 20.)

Myös lapsen kasvuympäristöä arvioidaan, kun kartoitetaan lastensuojelun tarvetta. Lapsen kasvuympäristön on oltava turvallinen ja virikkeitä antava. Esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla voidaan arvioida kasvuympäristöä: Onko lapsella pysyvä, turvallinen elämä, jossa ei häiriköidä? Voiko lapsi luottaa kasvattajiinsa ja näiden antamiin lupauksiin? Onko lapsella monipuolisia virikkeitä? Voiko lapsi elää ilman pelkoa perheväkivallasta? Jos lapsella on epäsäännöllinen ja ristiriitainen kotielämä, se ei takaa lapsen turvallisuutta. Lapsella on oltava sukulaisia ja ystäviä, jotka antavat turvallisen elämän, jos vanhemmat eivät sitä pysty antamaan. (Taskinen 1999, 21.)

4 LAPSEEN KOHDISTUVA KALTOINKOHTELU JA PERHEVÄKIVALTA

Lasten kaltoinkohtelua on monenlaista. Ennen vanhaan lapsia uhrattiin jumalille ja vammaisia lapsia pahoinpideltiin ja jopa tapettiin. Nykyisin myös lapsityövoiman käyttö luokitellaan lapsen kaltoinkohteluksi. Pahoinpidellyksi tulemisen riski on suurempaa kotona perheenjäsenten tekemänä kuin muualla. Määrällisesti on vaikea arvi-

oida perheväkivallan kohteeksi joutuneita Suomessa ja kansainvälisesti. (Paavilainen & Pösö 2003, 25; Paavilainen 1998, 15.)

4.1 Lasten kaltoinkohtelu

Lasten kaltoinkohtelua on kaikki se, mikä huonontaa lapsen elämänlaatua, esimerkiksi jonkin toiminnan puute. Kaltoinkohtelulla tarkoitetaan ristiriitaa lapsen oikeuksien ja niiden toteuttamisen välillä. Se, mitä toimintaa pidetään kaltoinkohteluna, vaihtelee ajallisesti, paikallisesti ja kulttuurisesti ja sitä on vaikea määritellä. Kaltoinkohtelua, joka kohdistuu lapseen, ei pidetä yleisesti hyväksyttävänä. (Paavilainen & Pösö 2003, 3; Paavilainen 1998, 15.)

Nykyään lapsen kaltoinkohtelusta puhutaan termillä laiminlyönti. Lapsen laiminlyöntiin on vaikeampi puuttua kuin esimerkiksi lapsen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tämä johtuu siitä, että lapsen laiminlyönti on saattanut muuttua jo krooniseksi. Myös diagnoosi on vaikea tehdä määrittelyvaikeuden takia. Lapsella ei yleensä esiinny vakavia oireita tai muita merkkejä, jolloin laiminlyöntiin puututaan vasta silloin, kun tarvitaan lastensuojelun apua lapsen psykososiaalisten oireiden takia. Lasten pahoinpitelytapauksissa hoito aloitetaan välittömästi ja pyritään ehkäisemään uusiutumisen riskiä. Pitkään kestänyt laiminlyönti aiheuttaa ongelmia lapsen suotuisalle kasvulle ja kehitykselle. (Söderholm ym. 2004, 57 - 58.)

4.2 Kaltoinkohtelun tunnistaminen

Tunnistamisen vaikeuteen vaikuttaa lapsen puhumattomuus ja ymmärtämättömyys. Lapsi ei pysty itse käsittelemään kokemuksiaan tai määrittelemään kaltoinkohtelun vakavuutta. Lapsi ei ymmärrä, että kaltoinkohtelu on väärin ja sitä ei tapahdu normaalisti kaikissa perheissä. Lapsi voi kuitenkin viestittää epäsuorasti, jolloin lapsella ilmenee huolta jostain muusta perheeseen liittyvästä asiasta. Kysymällä lapselta suoraan kaltoinkohtelusta lapsi voi kertoa kokemuksistaan. Lapsen kaltoinkohtelua tarkasteltaessa on otettava huomioon kaikki lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olevat ihmiset. Jos lapsen kaltoinkohteluun ei puututa ajoissa, lapselle voi tulla pitkäaikaissairauksien kautta vakavia oireita, jotka voivat johtaa myös siihen, että lapsi ei itse kykene aikuisena tarjoamaan lapsilleen turvallista elinympäristöä. (Söderholm ym. 2004, 58 - 59.)

Hoitotyön tutkimussäätiö (5.3.2008) on tehnyt suosituksen lasten kaltoinkohtelun tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa työnteekijät toimivat ammattitaitoisesti, jolloin perheitä päästään auttamaan monen tahon voimin. Jokaisen perheen ja lapsen kohdalla ohjeita käytetään yksilöllisesti tarpeiden mukaan. Hoitotyön suositusten tärkein huomio on se, että hoitotyöntekijä osaa kiinnittää huomion kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen.

Seula-hanke on tehnyt toimintamallin Rantasalmen kunnalle perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan vuosille 8/07-8/09. Tärkeänä pidetään ennaltaehkäisyä, ja tuetaan perheen selviytymistä. Työntekijän on oltava valmis ottamaan puheeksi asiakkaan huolet sekä keskustelemaan asiasta asiakkaan kanssa. Seula-hankkeessa käytetään jo varhaisessa vaiheessa lastensuojelun näkökulmaa. (Kanniainen 2010)

4.3 Lapsen kaltoinkohtelun ilmeneminen

Perheessä olevaa kaltoinkohtelua on vaikea huomata, sillä yleensä se salataan tai sitä hävetään (Paavilainen & Pösö 2003, 76). Lapsen kohdistuvaa kaltoinkohtelua ilmenee suorasti ja epäsuorasti. Suora kaltoinkohtelu kohdistuu lapsen aikuisen toimesta. Se ilmenee fyysisenä tai henkisenä pahoinpitelynä, seksuaalisena hyväksikäyttönä tai laiminlyöntinä. Epäsuora kaltoinkohtelu kohdistuu toisiin ihmisiin, perheenjäseniin ja heijastuu lapseen. (Paavilainen 1998, 76.)

4.3.1 Suora kaltoinkohtelu

Lapsen suora kaltoinkohtelu voidaan jakaa moneen eri alueeseen, ja sitä on ulkopuolisten vaikea huomata. Kaltoinkohtelun eri alueet ovat fyysinen ja henkinen väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö ja laiminlyönti. On vaikea sanoa, missä menee raja kasvatamisella, kaltoinkohtelulla tai henkisellä väkivallalla. (Paavilainen 1998, 77.)

Lapsen fyysistä kaltoinkohtelua (physical abuse) on esimerkiksi luunapin antamisesta rajuun väkivaltaan asti. Lasta ei varsinaisesti haluta vahingoittaa, vaan kasvattaa paremmin totteleva lapsi, jolloin kasvatustavat voivat sisältää kaltoinkohtelua. Passiivista fyysistä väkivaltaa on lapsen hoidon laiminlyönti. Tämä johtuu yleensä siitä, ettei

vanhemmillä ole kykyä huolehtia lapsestaan. (Paavilainen 1998, 77, 79; Taskinen 2003, 19.) Söderholmin (2004, 61) mukaan fyysisessä laiminlyönnissä lapsen perustarpeita ei huomata, turvata tai ymmärretä osana lapsen elinympäristöä. Tällöin lapselle ei ole asetettu rajoja. Lapsen vieminen useasti hoitoon vieraille ihmisille tai hoitopaikan jatkuva vaihtuminen aiheuttavat lapselle levottomuutta ja turvattomuuden tunnetta.

Psyykkistä kaltoinkohtelua (emotional abuse) on esimerkiksi kun vanhemmat rikkovat lupauksiaan, kohtelevat lasta epätasa-arvoisesti ja haukkuvat tai alistavat häntä. Myös ainainen riitely lasketaan kaltoinkohteluksi. Passiivista psyykkistä kaltoinkohtelua on esimerkiksi lapsen mitätöinti ja huomiotta jättäminen. (Paavilainen 1998, 78; Taskinen 2003, 19.)

Kemiallista kaltoinkohtelua on esimerkiksi lääkkeiden ja päihteiden väärinkäyttö. Lapselle saatetaan juottaa alkoholia tai antaa rauhoittavia lääkkeitä, jotta lapsi saataisiin nukkumaan ja ettei lapsi häiritse vanhempiaan. Passiivista kemiallista kaltoinkohtelua on lääkehoidon ja ruokavalion laiminlyönti. (Taskinen 2003, 20.) Söderholmin (2004, 62 - 63) mukaan lapsen lääketieteellisen hoidon laiminlyönnissä lapsen vanhempi suhtautuu välinpitämättömästi lapsen hoitoon tai ei huomioi lapsen lääkityksen tarvetta. Sairaustapauksissa lasta ei tuoda sairaalaan tai tuodaan myöhempään kuin tarvitsisi. Lapsen vanhempi myös jättää tuomatta lasta tarvittaviin seurantoihin, esimerkiksi neuvolakäynteihin. Jos lapsella huomataan lääketieteellisen hoidon laiminlyönnistä johtuvaa terveyshaittaa, lastensuojelu puuttuu asiaan herkästi.

Seksuaalista hyväksikäyttöäkin (sexual abuse) on olemassa, mutta sitä on vaikea saada selville koska se on arka aihe puhuttavaksi. Lapsi on saatettu altistaa ikään ja kehitystasoon kuulumattomaan seksuaalisuuteen. Hyväksikäyttö aiheuttaa yleensä sen, että lapsi ”unohtaa” tapahtuneen ja asia saattaa muistua mieleen vasta vuosien päästä. Lapsi saattaa kuitenkin oireilla koko ikänsä, hänellä voi olla kouluvaikeuksia, mutta vasta murrosiässä laukeavat pahimmat käytöshäiriöt. (Paavilainen 1998, 78; Taskinen 2003, 19.)

Emotionaalisessa kaltoinkohtelussa yleensä ulkoiset oireet puuttuvat, mikä tekee tästä muodosta hyvin kavalan. Joissakin tapauksissa, varsinkin pienillä lapsilla, emotionaa-

linen kaltoinkohtelu on johtanut tilaan, jossa lapsilla todetaan painon ja pituuden poikkeavaa kehitystä. Tämän myötä emotionaalinen kaltoinkohtelu yleensä huomataan alle puolitoistavuotiailla lapsilla. Lapsella ei ole kokemuksia kaikista hänelle tärkeistä perustarpeista, esimerkiksi rakastetuksi tulemisesta. Emotionaalinen kaltoinkohtelu jaetaan viiteen eri muotoon: lapsen sosiaalisia tarpeita ja sopeutumista ei turvata, vanhemmat eivät ole lapsen elämässä emotionaalisesti läsnä, käsitys lapsesta on negatiivinen tai väärä, vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on epäjohdonmukainen ja epäasiallinen lapsen ikään nähden ja lapsen yksilöllisyyttä ja psykologisia rajoja ei tunnisteta. Jatkuva emotionaalinen kaltoinkohtelu vaikuttaa lapsen sosiaalisiin suhteisiin ja käyttäytymiseen sekä muun muassa fyysiseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. (Söderholm 2004, 61 - 62.)

Rakenteellinen kaltoinkohtelu on alistamista, jossa toisten tarpeita, tunteita ja oikeuksia ei huomioida. Tällaista voi olla perheessä tai esimerkiksi päiväkodissa lapsiryhmässä. Passiivisessa muodossa esimerkiksi vanhemmilla on omat säännöt ja käytännöt, jotka eivät ota huomioon lasten kehitysmahdollisuuksia ja oikeuksia. (Taskinen 2003, 22.)

4.3.2 Epäsuora kaltoinkohtelu

Epäsuora kaltoinkohtelu on toimintaa tai sen puutetta, joka kohdistuu lapseen toisen ihmisen kautta. Laadultaan epäsuora kaltoinkohtelu on henkistä. Tällaista kaltoinkohtelua on esimerkiksi vanhempien parisuhdeongelmat, vanhempien riitely lasten huoltajuudesta, avioero sekä levoton elämä kotona esimerkiksi alkoholin käytön takia. (Paavilainen 1998, 79.)

4.4 Perhekäsitys ja perheväkivalta

Perheestä tarvitaan määritelmä, jotta voidaan puhua perheväkivallasta. Perhemuotoja ovat ydinperheet, laajennetut perheet ja uusperheet. Perheen tehtäviä ovat esimerkiksi suvunjatkaminen, lasten hoito ja kasvatus sekä perheenjäsenten tunne-elämän ja voimavarojen turvaaminen. Perhe on kahden tai useamman ihmisen muodostama sosiaalinen ympäristö, jonka tunnusmerkkejä ovat kiintymys, huolenpito, sitoutuminen ja vastuu. Perheellä on tietty rakenne ja kehitysvaiheet. Se kykenee sopeutumaan muu-

toksiin ja jokaisella perheenjäsenellä tulee olla yhteenkuuluvuuden tunne. Perheen kiinteällä rakenteella ja sen jakautumisella erilaisiin tehtäviin on merkitystä perheenjäsenille ja niiden hyvinvoinnille. Esimerkiksi puolisoiden välinen suhde ja sen toimivuus ovat tärkeitä lasten kasvulle ja hyvinvoinnille. (Paavilainen 1998, 18 - 19.)

Väkivalta on toimintaa, jolla tahallaan aiheutetaan toiselle tuskaa ja vammoja. Väki-valtaa ja aggressiota on selitetty eri tavoin esimerkiksi biologisilla, psykologisilla ja sosiologisilla teorioilla. Psykoanalyttisen teorian mukaan aggressiota on piilevänä ominaisuutena jokaisessa ihmisessä. Se voi tulla esille esimerkiksi jossakin lapsen kasvatuksessa tehdyn virheen seurauksena. Sosiaalisen teorian mukaan aggressio on opittu käyttäytymismuoto. Esimerkiksi tv, perhe ja ympäristö opettavat käyttäytymään aggressiivisesti. Sosiologisessa teoriassa yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet ja olosuhteet opettavat väkivaltaiseksi. (Paavilainen 1998, 22.)

Perheväkivalta-käsitteestä on kritisoitu useiden vuosien ajan, sillä se ei ilmaise kuka tekee väkivaltaa ja kuka on siinä uhrina. Myöskään perheväkivalta-sanalla käytetyt synonyymit ”lähisuhdeväkivalta” ja ”parisuhdeväkivalta” eivät kerro perheväkivalta-sanaa enempää osapuolten asemasta. (Oranen 2001, 22.) Paavilaisen ja Pösön (2003, 13 - 14) mukaan väkivalta tyypitetään erilaisiksi rikoslajeiksi, esimerkiksi pahoinpitelyksi, tapoksi, murhaksi ja raiskaukseksi. Väkivallan uhreja eivät ole pelkääneet ne, jotka sitä kokevat, vaan myös heidän läheisensä ja sivustakatsojat.

Pahinta väkivalta on lapsen arjessa, kun sitä tapahtuu kotona ja tekijänä on jompikumpi vanhempi. Paavilainen ja Pösö (2003, 3) pohtivat onko mahdollista, että kodissa ja perheessä koettu väkivalta on niin yleistä ja tavanomaista, ettei siitä tehdä ongelmaa, johon tulisi puuttua. Väkivaltaa esiintyy samassa kodissa asuvien biologisten vanhempien tai sisarusten välillä, sekä isä- tai äitipuolen tekemänä. (Paavilainen & Pösö 2003, 21 - 22, 43.)

Orasen (2001, 22) mukaan väkivallalle altistumista (exposure to violence) on esimerkiksi väkivaltatilanteen näkeminen ja kuuleminen sekä väkivallasta aiheutuneet tunteet, jäljet ja seuraukset. Lapset näkevät väkivaltaa myös uutisten tai tietokonepelien kautta. Monet lapset viettävät väkivaltaisten pelien kanssa monta tuntia päivässä. (Oranen 2001, 42 - 43.)

5 VÄKIVALLAN VAIKUTUKSET MYÖHEMPÄÄN ELÄMÄÄN JA LAPSEN KEHITYKSEEN

Jos lapsi näkee tai kokee väkivaltaa kasvuympäristössään, ovat sen vaikutukset lapsen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen kehitykseen tuhoisat, vaikka väkivalta ei suoraan nähtävästi häneen kohdistuisikaan. Perheväkivallan vaikutukset ilmenevät eri tavoin lapsen myöhemmässä elämässä. Siihen vaikuttaa lapsen ikä, sukupuoli, väkivallan kesto ja väkivallan laatu. Väkivalta voi vaikuttaa myös tulevaan vanhemmuuteen ja siihen, millaisia oireita se aiheuttaa. Tällöin lapsi voi samaistua jo 4 - 5-vuotiaana esimerkiksi väkivaltaisen isän rooliin tai heikon äidin rooliin. (Lehtonen ym. 2007, 5; Dufva 2001, 18 - 19; Oranen 2001, 48 - 49, 55.)

Lapsuuden väkivaltakokemuksilla on erilaisia yhteyksiä lapsen myöhempään elämään. Huonot kasvatuskäytännöt ja ruumiillinen kuritus, vanhempien liiallinen vallankäyttö tai laiminlyönti ovat yhteydessä lapsen myöhempään rikollisuuteen, epäsosiaaliseen tai aggressiiviseen käytökseen. Vauriot voivat olla pitkäaikaisia tai jopa pysyviä, jolloin voi ilmetä muun muassa masentuneisuutta sekä puutteita sosiaalisissa taidoissa. (Paavilainen & Pösö 2003, 40; Dufva 2001, 18.)

Taskisen (2007, 14 - 15, 17) mukaan ruumiillinen kuritus ja pahoinpitely antavat lapselle väkivaltaisen käyttäytymismallin. Ne herättävät pelkoa, vihaa ja epäluottamusta ja saavat lapsen riippuvaiseksi ulkoisesta kontrollista. Nämä voivat myös vaikeuttaa lapsen psyykkistä ja sosiaalista kehittymistä ja saattavat aiheuttaa ruumiillisia vammoja, jopa kuoleman. Yksittäisen väkivaltaisen tapahtuman lisäksi myös krooninen, pitkäkestoinen väkivalta voi aiheuttaa traumaperäisen stressihäiriön oireita.

Lyhyelläkin aikavälillä väkivalta vaikuttaa muun muassa tunne-elämän kehitykseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen toimintaan, kuten kaverisuhteisiin ja koulumenestykseen. Pitkällä aikavälillä väkivalta vaikuttaa mielenterveyteen, päihteiden käyttöön, rikollisuuteen ja väkivaltaisuuteen. Väkivalta jättää aina jälkiä, mutta ei voida ennakoita, millaisia ne kunkin yksilön kohdalla tulevat olemaan. Ei myöskään tiedetä, mitkä seikat tai mekanismit suojelevat niitä, jotka kokevat väkivaltaa vähemmän tai olemattomasti. (Paavilainen & Pösö 2003, 41.)

Parisuhdeväkivallan näkeminen ja sen vaikutukset näkyvät monin eri tavoin lapsen kehityksessä. Käyttäytymiseen liittyvät vaikutukset ilmenevät vastasyntyneillä ja leikki-ikäisillä levottomuutena ja esikouluikäisillä se esiintyy aggressiivisuutena. Emotionaalisia vaikutuksia esikouluikäisillä ovat pelko, levottomuus, suru, huoli sekä traumaattisen kokemuksen aiheuttama hämmennys. Fyysisiä vaikutuksia vastasyntyneelle ja leikki-ikäiselle ovat ahdistuneisuus sekä syömis- ja nukkumisvaikeudet. Esikouluikäisillä ilmenee yliaktiivisuutta, levottomuutta, ”kitisemistä”, takertumista ja opittujen taitojen taantumista. (Dufva 2001, 18.)

Perheväkivalta vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Vastasyntyneet ja leikki-ikäiset eivät ymmärrä näkemäänsä perheväkivaltaa, mutta esikouluikäisille siitä saattaa tulla itsesyytöksiä, koska he ymmärtävät jonkin verran tapahtuneesta. Perheväkivallan vaikutukset sosiaaliseen kehitykseen näkyvät esikouluikäisillä lähinnä vaikeutena olla vuorovaikutussuhteessa ikäistensä lasten kanssa sekä epävaakaana suhteena huoltajaansa. Taaperoiässä lapsi voi olla vaativa tai voimaton, leikkiässä puolestaan voi esiintyä aggressiivisuutta ja käyttäytymishäiriöitä ja lapsi saattaa kohdella eläimiä julmasti. Emotionaalisia tekijöitä taaperoiässä ei ole, mutta leikki-ikäisellä niitä ovat pelot, ahdistuneisuus, suru ja huoli äidistä. Taaperoilla fyysisiä tekijöitä ovat rauhattomuus sekä uni- ja syömishäiriöt. Leikki-ikäisellä esiintyy puolestaan ylivilkkautta, vaativuutta, takertuvaisuutta ja taantumista. (Dufva 2001, 18 - 19; Oranen 2001, 56.)

Jos lapsi altistuu pitkään stressille ja traumaattisille kokemuksille, se vaikuttaa lapsen keskushermoston kehittymiseen. Jatkuvat väkivaltatilanteet ja niiden myötä koetut vaarat aiheuttavat hermoston hälytysjärjestelmän ylikehittymisen. Hälytysjärjestelmän tehtävänä on pitää elimistö vireystilassa, jos joutuu esimerkiksi pakenemaan. Jos lapsen elimistö on jatkuvasti tällaisessa tilassa, seurauksena on lapsen yliaktiivisuus ja tunteiden hallinnan heikentyminen. Tällaisten kokemusten seurauksena lapsesta saattaa myöhemmällä iällä tulla väkivaltainen. (Oranen 2001, 53 - 54.)

Orasen (2001, 27) mukaan lasten elämää tulisi tarkastella siten, että ei kiinnitetä huomiota pelkästään väkivallan riskitekijöihin vaan myös lapsen kehitystä suojaaviin ja tukeviin tekijöihin. Suojaavia tekijöitä on kolme kokonaisuutta; lapsen ominaisuudet, perheen sisäiset tekijät ja ulkopuolinen verkostotoiminta. Lasta tukevia tekijöitä ovat

esimerkiksi empatiakyky, älykkyys, sosiaaliset taidot sekä huumorintaju. Perheen sisäisiin tekijöihin kuuluu hyvä suhde vanhempiin, ja ulkoisista tekijöistä tärkeimpiä ovat ihmissuhteet sekä hyvä menestyminen. Vaikka lapsella olisikin väkivaltainen ympäristö, hänellä voi silti olla hyvä suhde esimerkiksi äitiinsä. Lapsen mielestä äiti kuuntelee ja luo turvaa. Tällöin äiti toimii suojaimekanismina väkivaltaa vastaan, jolloin se ei kohdistu niin voimakkaasti lasta kohtaan.

Väkivaltaisessa ympäristössä eläminen vaikuttaa myös lapsen kehittyvään kuvaan itsestään ja maailmasta. Lapsi saattaa ajatella esimerkiksi, ettei koskaan halua mennä naimisiin, jos siinä eläminen on väkivaltaista ja ainaista tappelua. Tyttölapsi, joka näkee äitiinsä kohdistuvaa pahoinpitelyä, saattaa ajatella, että naiset ovat pahoja ja ansaitsevat tulla pahoinpidellyiksi. Pitkään jatkuneen vakavan väkivallan kohteeksi joutunut lapsi pakottaa itsensä suojaautumaan, ja hän voi joutua ottamaan koviakin puolustusmekanismeja käyttöönsä. Näitä mekanismeja ovat muun muassa kieltäminen, torjuminen, psyykkinen turtuneisuus ja persoonallisuuden ongelmat. (Oranen 2001, 54.)

6 VÄKIVALLAN TUNNISTAMINEN JA ILMENEMINEN

Lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistaminen ja jo sen epäily on tärkeää, jotta siihen voidaan puuttua. Väkivallan kohteena oleva ihminen, olipa hän lapsi tai aikuinen, harvoin hakee itse apua. Lapset eivät aina edes tiedä, että heidän kokemansa väkivalta ei kuulu normaaliin elämään. Vaikka lapsi tiedostaisikin asian, hänellä ei ole ratkaisuja asian hoitamiseksi. Lasten kanssa toimivien on tärkeää tietää lapsen normaalit kehitysvaiheet ja tunnusmerkit lapsen hyvinvoinnista sekä tunnistaa väkivallasta kertovat merkit ja oireet. Lapsi on täysin riippuvainen omasta vanhemmastaan, eikä uskalla kertoa kaltoinkohtelusta tai väkivallasta, koska pelkää yksinjäämistä. Vanhemman vähäinenkin rakkaudenosoitus on lapselle tärkeämpää kuin vieraan auttavan aikuisen läsnäolo; siksi lasta autettaessa tarvitaan aina empaattinen ammattilainen. (Paavilainen & Pösö 2003, 75; Koski 1999, 24.)

Lapsen ikä on tärkein vihje, kun tehdään väkivallan diagnoosia. Luista voidaan nähdä vuosienkin päästä vanhoja murtumia, joista voidaan päätellä, onko lasta pahoinpidelty. Lapset, joilla on suurempi riski joutua väkivallan kohteeksi, ovat keskokset, kolliikkilapset ja vammaiset. Vanhemmat, jotka saavat lapsen nuorella iällä, saattavat her-

kemmin pahoinpidellä tai kaltoinkohdella esikoistaan. Perheissä, joissa vanhemmilla on keskinäistä väkivaltaa, runsasta päihteiden käyttöä tai mielenterveysongelmia, esiintyy eniten lasten pahoinpitelyä. (Taskinen 2003, 16.)

Väkivalta ei aina näy päällepäin. Fyysisen väkivallan merkkejä ovat mustelmat esimerkiksi vatsan alueella, ruhjeet, palovammat, kallonmurtumat tai muut eri-ikäiset murtumat. Vammat ovat usein selkeitä, jos niitä osataan etsiä ja tunnistaa. Lapsen laiminlyönnin tunnistaa hoitamattomuudesta, esimerkiksi hänellä on likaiset vaatteet. Helpoimmin tunnistettavat väkivallan alueet ovat lasten laiminlyönti sekä fyysinen väkivalta. Henkistä väkivaltaa on vaikea tunnistaa, niin kuin myös sitä, että lapsi elää väkivaltaisessa ympäristössä. (Paavilainen & Pösö 2003, 78.)

Lapsen pahoinpitelyä on aihetta epäillä, mikäli hoitoontulo on viivästynyt, vanhempien kertomus tilanteesta muuttuu uudelleen kerrottaessa tai syntyneet vammat eivät täsmää vanhempien kertomukseen tapahtuneesta. Epäilyä saattaa herättää myös vanhempien käyttäytyminen, esimerkiksi hermostuneisuus, epävarmuus, viha, pelko ja itkuisuus. Vanhemmat saattavat myös käyttäytyä ylisuojelevaisesti lasta kohtaan ja saattavat syyttää hoitohenkilökuntaa hitaasta hoidosta. Myös lapsen käyttäytymisessä saatetaan huomata jotain epäilyttävää. Lapsi ei esimerkiksi luota aikuisiin, keskittymiskyky puuttuu, ja hän saattaa olla itsetuhoinen. Vaikeutena on se, että oireet voivat kertoa muustakin, esimerkiksi kouluun liittyvistä asioista. (Paavilainen & Pösö 2003, 79.)

Epäilyn herätessä, olisi itseltä kyseltävä seuraavia asioita: Miksi vamman synnystä kerrottu kuvaus ei ole uskottava? Miksi vamma näyttää epäuskottavalta? Sopiiko kuvaus oireisiin ja lapsen kehityksen vaiheeseen? Epäilyn herättyä pitäisi asiaan puuttua jollain tavoin, jotta voidaan selvittää perheen tilanne sekä auttaa lasta ja muitakin perheen jäseniä. Asiaan puuttuminen vaatii useiden asiantuntijoiden yhteistyötä. (Paavilainen & Pösö 2003, 79.)

7 APU VÄKIVALLAN KOHTEEKSI JOUTUNEELLE LAPSELLE ITÄ-SUOMEN LÄÄNISSÄ

Akuuteissa perheväkivaltatilanteissa osataan toimia melko hyvin ja osataan tarjota yhteystietoja jatkohoitoon, jos tarvitsee varata esimerkiksi turvakotia tai terapiahoitoa ja turvata väkivallan eri osapuolten avunsaanti (Lehtonen ym. 2007, 14).

7.1 Perheväkivaltaa kokeneiden lasten auttaminen

Eri kunnissa on erilaisia käytänteitä auttaa perheväkivaltaa kokeneita lapsia. Esimerkiksi Kontiolahdella perheneuvolan työntekijät järjestävät lapsiryhmätoimintaa ja sisarusryhmiä lapsille, jotka joutuvat väkivallan kohteeksi tai näkevät sitä. Akuuttiapua annetaan perheille, jotka ovat kriisitilanteissa. (Lehtonen ym. 2007, 15.) Mikkelin seudulla VIOLA (väkivallasta vapaaksi ry) on seutukunnallinen perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyön avopalveluyksikkö. Sen tavoitteena on vahvistaa väkivallan vastaista ilmapiiriä ja ehkäistä lähisuhdeväkivaltaa. Yhdistys keskittyy väkivaltatyön osaamisen kehittämiseen ja tuottamiseen. Siellä järjestetään ryhmä- ja yksilöterapiaa lapsille, miehille ja naisille. Lapsille ryhmätoiminta järjestetään ikätasoryhminä tai sisarusryhminä. Lasten kanssa työskennellessä toimitaan myös vanhempien kanssa. (Lehtonen ym. 2007, 15; VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry.)

Sosiaalihuollon tehtäviin kuuluu lastensuojelu, jonka tarkoituksena on taata lapselle turvallinen kasvuympäristö, tasapainoinen elämä ja erityinen suojelu. Sen tehtävänä on myös tukea vanhempia ja kaikkia lasten kasvatukseen osallistuvia henkilöitä. Lastensuojeluprosessi alkaa, kun ilmoitus on tehty lastensuojeluun tai joltain muuta kautta on saatu selville tilanne jossa tarvitaan lastensuojelua. Jos ilmoitus on aiheellinen, aloitetaan lastensuojelutarpeen selvitys. Kaikilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus lapseen kohdistuvissa väkivaltatilanteissa. (Laaksonen ym. 2010, 5.)

Ilmoitus lastensuojeluun lapsiperheiden väkivaltatilanteissa on toiminut lähes moitteettomasti. Poliisit ovat eritoten tehostaneet lastensuojeluilmoitusten tekemistä. Ilmoituksen saavuttua sosiaalitoimistoon työt perheiden auttamiseksi aloitetaan viikon sisällä. (Lehtonen ym. 2007, 15.)

7.2 Turvakotitoiminta

Turvakotitoiminta on tarkoitettu väkivallan uhriksi joutuneille ja turvaa tarvitseville perheenjäsenille. Suomessa ei ole lakia, joka takaisi lähisuhde- ja perheväkivallan kohteeksi joutuneelle oikeuden turvakotipalveluihin. Tämän takia kriisikeskuksissa autetaan myös lähisuhde- ja perheväkivallan kohteeksi joutuneita. Kriisikeskusten työntekijät eivät ole perehtyneet varsinaisesti lähisuhde- ja perheväkivaltaan vaan yleensä kaikenlaisiin kriisitilanteisiin. Savonlinnan kriisikeskus on Suomen mielenterveysseuran jäsenyhdistyksen ylläpitämä. Turvakoteihin on vaikea hakeutua, jos niitä ei ole asuinpaikan lähellä. Tästä voidaan päätellä, että turvakoteja on liian vähän verrattuna niiden tarpeeseen. (Laine 2010, 22, 31; Lehtonen 2007, 16.)

Turvakoti tarjoaa lyhytkestoista suojaa, mutta olisi suotavaa kehittää pidempikestoisia palveluja, johon voisi liittää myös muita palveluja tukemaan ennaltaehkäisevää väkivaltatyötä vaikeissa tilanteissa oleville perheille. Turvakotipaikat ovat osittain vähentyneet Itä-Suomessa. Euroopan Neuvoston suositusten mukaan Suomessa ei ole riittävästi turvakoteja. Sen mukaan turvakoteja pitäisi olla yksi 10 000 asukasta kohden, mutta Suomessa on vain 21 turvakotia. Rahallisesti turvakotien pitäminen on vaikeaa, ja nykyinen rahoitusmalli perustuukin maksusitoumuksiin, mikä edellyttää, että kaikki paikat turvakodissa olisivat aina täynnä. (Laine 2010, 2, 31; Lehtonen ym. 2007, 16 - 17.)

7.3 Perusosaaminen väkivaltatyöstä

Tärkein asia lähisuhde- ja perheväkivaltatyössä on riittävät tiedot, jotka sisältävät perusilmiöt kyseisestä aiheesta. Näitä ilmiöitä ovat väkivallan kehittyminen, ilmeneminen ja selitykset, jotka väkivallalle annetaan. Toinen merkittävä asia on, että koulutuksen saaneet henkilöt osaavat kohdata niin väkivallan tekijän kuin uhrinkin ja taustalla mahdollisesti olevat traumatisoituneet lapset. (Lehtonen ym. 2007, 17 - 18.)

Erityistoimenpiteitä vaativat traumatisoituneet henkilöt on osattava ohjata hoidossa eteenpäin hoitopolkua noudattaen. Työntekijän on osattava tunnistaa väkivalta ja ottaa asia puheeksi. Työntekijäkin voi traumatisoitua väkivaltatilanteista, jolloin hänen ei tule jäädä yksin. Seuraukset, joita väkivalta aiheuttaa, kestävät useita vuosia ja näistä

selviytyminen vaatii monenlaisia toimenpiteitä ja hoitajaksoja. Tällöin edellytetään toimivaa ja tehokasta yhteistyötä eri ammattiryhmien kesken. (Lehtonen ym. 2007, 18.)

Lasta autettaessa tulee huomioida lapsen ikä sekä mitä hänelle on tapahtunut, esimerkiksi koettu perheväkivalta. Tunteet ovat suuressa roolissa, jonka takia lapsen on vaikea ymmärtää mitä hänelle kerrotaan. Ammatilaisen tulee maltillisesti kertoa asiat mahdollisesti useaan kertaan ja kuunnella lapsen ajatuksia tapahtuneesta. Vanhempien lasten kohdalla apuvälineinä voidaan käyttää leikkimistä tai piirtämistä, joiden kautta lapsi ilmaisee kokemaansa. Aikuisen tulee olla läsnä ja otettava vastaan lapsen tunteet ja ajatukset hyväksyvästi. (Tervonen-Arnkil 2007, 94 - 95.)

Moniammatillisen tiimityöskentelyn keinoin voidaan parhaiten auttaa väkivallan kohteeksi joutuneita lapsia ja perheitä. Tiimin toiminnan tulee olla tavoitteellista, yhteisvastuullista, vastavuoroista ja toisien ammattitaitoa täydentävää. Työntekijöiden on selvitettävä mitkä tehtävät kuuluvat millekin ammattiryhmälle. Perhe otetaan aktiivisesti mukaan prosessiin, sillä he ovat oman tilanteensa asiantuntijoita. (Paavilainen & Pösö 2003, 186 - 187.)

8 TUOTEKEHITYSPROSESSI OPINNÄYTETYÖMME JÄSENTÄJÄNÄ

Käytimme Jämsän ja Mannisen (2000, 16) tuotekehitysmallia kehittäessämme lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan ja kaltoinkohteluun liittyvää opasta Perhepalvelukeskuksen käyttöön. ”Tuote syntyy prosessin kautta ja siihen liittyvä visio tai innovaatio voi olla kannustava alkuvoima, mutta tuotteistamisen lähtökohtana on aina asiakas.” Sosiaali- ja terveysalan tuotteen tärkein asia on se, että se ostetaan terveyden, hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantamista varten. Siihen liittyy vuorovaikutussuhde, jota teknologia ei voi antaa. Palvelutuotetta kehittäessä tulisikin huomioida juuri inhimilliset piirteet. (Jämsä & Manninen 2000, 14.)

Asiakkaamme eli Perhepalvelukeskus, joka kuuluu Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymään, SOSTERIIN, oli tuotteistuksemme yhteiskumppani, jonka toiveita kuuntelimme. Siellä työskentelee muun muassa kasvatus- ja perheneuvojia, puheterapeutteja, sekä lasten- ja perusterveydenhuollon psykologeja. Siellä tarjotaan erityistukea lap-

sille ja perheille. Perhepalvelukeskus ohjaa ja neuvoo kysymyksissä, jotka liittyvät vanhemmuuteen, lapsen kehitykseen sekä perhe-elämään. (Perhepalvelukeskuksen esittelylehtinen 2010.) Saimme ideoita oppaan työstämiseen ja kehittämiseen. Oppaan avulla pyrimme parantamaan terveyttä ja elämänlaatua lapsiperheissä, joissa väkivaltaa tai kaltoinkohtelua on esiintynyt.

8.1 Ideointivaihe

Tuotteen suunnitteluvaiheessa kerätään mielipiteitä kehitettävästä tuotteesta tilaajilta ja loppukäyttäjiltä. He ovat mahdollisesti tehneet tarkkojakin suunnitelmia tuotteen sisällöstä. Lopullinen tuotos syntyy moniammatillisen yhteistyön tuloksena. (Jämsä & Manninen 2000, 48 - 49.)

Käydessämme ensimmäisen kerran 18.2.2010 Perhepalvelukeskuksessa saimme hyviä ehdotuksia siitä, mitä oppaaseen kannattaa laittaa ja millainen ulkoasu olisi hyvä. Saimme tietoa erilaisista väkivallan muodoista ja puhuimme väkivaltaan liittyvistä tunteista, Perhepalvelukeskuksen toiminnasta, lastensuojelusta ja väkivallantekijän suojamekanismeista. Tapaamisen yhteydessä saimme paljon tietoa ja lähteitä sekä ajatuksia herättäviä kokemuksia, jotka syvensivät tietämystämme käsiteltävänä olevasta aiheesta.

Jämsän ja Mannisen (2000, 35) mukaan ideointi käynnistyy, kun on löydetty kehittämistarve. Apuna voidaan käyttää aivoriittä, jonka tarkoituksena on keksiä uusia ideoita ja koota parhaimmat ideat yhteen. Opinnäytetyön alkuvaiheessa pidimme ”aivoriihen”, jossa pohdimme, minkälaisen oppaan haluamme tehdä. Teimme erilaisia ehdotelmia, ja päädyimme yhdessä siihen, että opasta tullaan jakamaan Perhepalvelukeskuksen ja neuvoloiden kautta. Oppaan halusimme olevan houkutteleva, värikäs, yksinkertainen, helposti luettava ja taskuun mahtuva. Olimme yksimielisiä siitä, että oppaan taakse haluamme yhteystiedot paikoista, joihin voi tarvittaessa ottaa yhteyttä.

8.2 Suunnitteluvaihe

Tuotteen kehittäminen alkaa, kun on ideoitu, mitä aiotaan tehdä. Tälle vaiheelle ominaista on, mitkä tekijät ja lähtökohdat ohjaavat prosessia. Asiantuntijatietaa tarvitaan, jotta saataisiin kehitettyä laadukas tuote. (Jämsä & Manninen 2000, 43.)

Palvelujen tuottajan odotusten ja toiminnan arvioinnissa hyöty ei välttämättä tule suoraan palvelujen kautta vaan esimerkiksi työntekijöiden välityksellä. Tuottajien ja hyödynsaajien tarpeet tulisikin kartoittaa. (Jämsä & Manninen 2000, 44.) Tarkoituksenamme oli tehdä opas lapsiperheille, joilla on 0 - 6-vuotiaita lapsia, ja jotka ovat neuvolan tai Perhepalvelukeskuksen asiakkaita. Hyödynsaajina ovat siis vanhemmat ja lapset. Jämsän ja Mannisen (2000, 44) mukaan asiakkaat ovat lopullisia hyödynsaajia, joten heidän ongelmansa, tarpeensa ja ominaisuutensa on huomioitava. Tällä varmistetaan, että asiasisältö ja tuote ovat tarkoituksenmukaisia. Kysyimme Perhepalvelukeskukselta aiheemme tarpeellisuudesta, ja siellä koettiin vanhemmille jaettava opas hyödylliseksi. Tulimme siihen tulokseen, että opasta olisi hyvä jakaa myös neuvoloissa, joissa kohderyhmä on laajempi ja väkivalta voidaan mahdollisesti saada selville ajoissa. Valitsimme Perhepalvelukeskuksen yhteistyökumppaniksemme, koska koulusamme oli vuosien 2008 - 2009 aikana SOSTERI-projekti, jossa tutustuimme paikan toimintaan.

Toimintaympäristöön tutustuminen ja siellä olevien ihmisten havainnointi on tärkeää, koska kokonaisuus jäsentyy tällöin paremmin (Jämsä & Manninen 2000, 45). Kävimme tutustumassa Perhepalvelukeskukseen 18.2.2010. Neuvoloiden toimintaan olimme tutustuneet aiemmin teoriaopinnoissamme, ja osa meistä on tehnyt neuvolassa työharjoittelun.

Tuotteen suunnittelussa selvitetään sen sisältö ja tutustutaan aiheeseen liittyviin tutkimustietoihin. (Jämsä & Manninen 2000, 47.) Tutkimuksiin olemme tutustuneet systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Selvitimme oppaaseen tulevaa sisältöä, kuten väkivallan muotoja ja tunnistamista, ja sitä, mitä siitä voi lapselle myöhemmin seurata.

Toimintaympäristön mallit on otettava huomioon valittaessa tuotteen tyyliä ja asiassältöä. Organisaatiolla voi olla periaatteita, joiden toivotaan tuotteessa ilmenevän. (Jämsä & Manninen 2000, 49.) Tuottaessamme oppaan SOSTERIN käyttöön tulee siinä olla SOSTERIN logo. Opinnäytetyön ollessa Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tekemä, tulee siihen myös koulun logo. Olemme käyttäneet Jämsän ja Mannisen tuotekehitysprosessin mallia ja osallistuimme muun muassa Seula-hankkeen järjestämään koulutukseen perhe- ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisesta ja puheeksi ottamisesta. Käytämme apuna myös SOSTERIN tiedotusvastaavaa.

Tuotteen suunnitteluvaiheessa selvitetään rahoitusvaihtoehdot, jotka liittyvät kustannuksiin (Jämsä & Manninen 2000, 51). Oppaan rahoituksen järjestävät organisaatiot, jotka ottavat tuotteen käyttöönsä; tässä tapauksessa Perhepalvelukeskus sekä Savonlinnan neuvolat.

8.3 Kehittelyvaihe

Tuotteen kehittäminen jatkuu suunnitteluvaiheen ratkaisuvaihtoehtojen, periaatteiden, rajoitusten ja asiantuntijayhteistyön mukaan. Useat sosiaali- ja terveystieteiden tuotteet on tarkoitettu tiedonvälittäjiksi asiakkaille, yhteistyötahoille tai henkilökunnalle. Pääasia kehittyä tosiasioista, jotka pitää kertoa täsmällisesti, ymmärrettävästi ja tiedonsaajan tarpeet huomioon ottaen. Kun asiantietoa sisältäviä materiaaleja tehdään asiakkaiden tai heidän omaistensa käyttöön, asia on ilmaistava kansankielellä, ei ammattisanastoa käyttäen. (Jämsä & Manninen 2000, 54 - 55.)

Ohjelehtiset ja esitteet ovat yleisempiä tiedonvälittäjiä. Tällaisten painotuotteiden suunnittelu etenee kuten mikä tahansa muukin tuote, mutta painotuotetta tehtäessä tehdään varsinaiset sisältö ja ulkoasu koskevat valinnat. Oppaan sisällön valinta riippuu siitä, kenelle ja mihin tarkoitukseen sitä käytetään. Esimerkiksi oppaan ohjeet eivät voi olla samassa muodossa, jos se on tehty asiakkaalle yksinään tai jos hän saa ammattilaisten apua sen käytössä. Opas on tietoa antava, joten tekstin tulee olla asiallista, sen on alettava lukijalle helposti ja pääasian on oltava selkeä. Tähän kuuluu myös oikea jäsentely sekä otsikoiden muotoilu. Ratkaisevia asioita ovat muun muassa puhuttelutapa, asioiden perustelu ja miten on käytetty kieltoja ja käskyjä, sillä ne vies-

tivät oppaan tarkoitusta ja joko edistävät tai estävät viestin perille menoa. (Jämsä & Manninen 2000, 56 - 57.)

Kehitimme oppaan taskukokoiseksi, jotta se olisi helppo kuljettaa huomaamattomasti. Aluksi suunnittelimme käyttävämmä A4-paperin kummankin puolen. Totesimme kuitenkin, että tämä ei käytännössä toimisi, joten tiivistimme asiasisältöä niin, että se mahtui pienempään tilaan. Haluamme, että oppaassa on kattava tieto aiheesta, eikä tekstiä ole liikaa. Tulostimme oppaan kaksipuoliseksi ja taittelimme sen haitarimalliin. Samalla näimme, oliko sisällön asettelu oikein ja teimme tarvittavat muutokset.

Fontiksi valitsimme Times New Roman koon 11, jotta teksti olisi sopivan kokoista luettavaa myös vanhemmille ihmisille. Valitsimme väreiksi valkoisen, mustan ja punaisen. Opas on pohjaväritään valkoinen, tekstit vuoronperään eri sivuilla mustalla ja punaisella. Saimme värien idean oppaan otsikkovaihtoehdosta ”Raippaa vai Rakkautta”, jossa raippaa kirjoitetaan mustalla ja rakkautta punaisella. Nimen avulla johdatellaan lukija miettimään oikeaa ratkaisua.

Kannen kuvitukseen saimme apua Emmi Havukaiselta, joka lupautui piirtämään meille kansikuvan. Hän allekirjoitti suostumuksen, jossa antaa meille luvan käyttää piirrostaan esitteessä (liite 1). Kerroimme hänelle oman ideamme kannesta ja hän sai tehdä siitä oman versionsa. Kannen kuvaksi tuli vastakkainasettelu hyvästä ja pahasta. Aluksi olimme ajatelleet, että oppaaseen tulisi muitakin kuvia tekstin joukkoon, esimerkiksi lasten piirroksia, mutta tilanpuutteen vuoksi jätimme muut kuvat pois. Halusimme, että kokonaisuus oppaassamme on selkeä.

Kohderyhmämme ovat lapsiperheet ja kaikki lasten hyvinvoinnista huolestuneet. Opas on tarkoitettu lähinnä tavallisille ihmisille, ei ammattilaisille, joten tämän vuoksi oppaan teksti on helposti luettavaa, selkokielistä ja sisältö tiivistä ja tietoa antavaa. Laitoimme tekstit tietoisuiksi ranskalaisin viivoin ja oppaan tietolähteet perustuvat asiantuntijatietoihin. Oppaan takakannesta lukija saa helposti puhelinnumerot, joihin ottaa yhteyttä väkivaltatilanteissa.

8.4 Viimeistelyvaihe

Tuotekehittämissä tarvitaan palautetta ja arviointia. Tuotetta voidaan esimerkiksi koe-käyttää ja esitellä suunnitteluvaiheessa asiakkailta tai organisaatioilla, jotka ovat mukana tuotteen kehittämissä. Tällöin kritiikki saattaa jäädä vähäiseksi, sillä he ovat olleet mukana suunnittelemassa ja tuote on jo heille tuttu. Palautetta olisi hyvä hankkia myös sellaisilta, jotka eivät tuotetta ennestään tunne. Koekäyttötilanteiden tulisi olla lähellä todellisia tilanteita, joissa tuotetta käytetään, sillä silloin saatu palaute on todellista. (Jämsä & Manninen 2000, 80.)

Kun tuote valmistuu eri versioiden ja saadun palautteen jälkeen, alkaa tuotteen viimeistely. Siinä keskitytään yksityiskohtien parantamiseen ja käyttöohjeiden laadintaan. Tähän vaiheeseen kuuluu myös tuotteen jakamisen suunnittelu sekä markkinointi. Markkinoinnilla varmistetaan se, että tuote on kysyttyä ja pysyy asiakkaiden käytössä. (Jämsä & Manninen 2000, 81.)

8.4.1 Esitestausta

Tulostimme koululla kymmenen kappaletta oppaita, jotka veimme ensimmäiselle testikierrokselle Perhepalvelukeskukselle, Pääterveysaseman neuvolalle, Itäiselle terveysasemalle, SOSTERIN tiedottajalle sekä SOSTERIN yhdelle ylihoitajalle. Teimme oppaiden mukaan kymmenen arviointilomaketta (liite 2), joissa oli 12 suljettua kysymystä ja yksi avoin kysymys.

Ensimmäinen kohta arviointilomakkeessa liittyi oppaan asiasisältöön, jossa kysyimme oppaan tiedon hyödyllisyyttä, tekstimuotoa, toimivuutta sekä mahdollisia puutteita. Toisessa kohdassa halusimme tietää, onko oppaan kieliasu sopiva, ymmärrettävä ja helppolukuinen. Kolmannessa kohdassa tiedustelimme oppaan ulkoasusta. Kysymykset sisältävät oppaan koon, selkeyden, nimen ja asiasisällön sopivuuden ja kuvituksen. Kysymyksiin vastattiin ”kyllä tai ei”. Viimeisenä oli avoin kysymys, jossa sai antaa vapaata palautetta oppaasta.

Kymmenestä arviointilomakkeesta saimme takaisin seitsemän. Oppaan asiasisältöä koskevissa kysymyksissä vastaajat olivat sitä mieltä, että tieto on hyödyllistä ja neljän

vastaajan mielestä tiedoissa ei ole puutteita. Kaikkien vastaajien mielestä tekstiä oli sopivasti, mutta oppaan toimivuudesta kysyttäessä kahden vastaajan mukaan se ei ollut toimiva, he eivät kuitenkaan perustelleet vastauksiaan.

Kieliasua koskevissa kysymyksissä viisi vastaajista oli sitä mieltä, että fontti on sopiva. Viisi vastaajaa piti oppaan tekstiä ymmärrettävänä ja helppolukuisena. Ulkoasua koskevissa kysymyksissä kaikki olivat vastanneet, että opas on sopivan kokoinen. Neljä vastaajista koki, että opas on myös selkeä. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että oppaan värit on sopiva, mutta nimi on huono. Kukaan ei halunnut, että kuvia olisi enemmän.

Vapaassa palautteenannossa oli paljon neuvoja. Neuvot koskivat kappaleiden otsikointia, järjestystä, fonttia ja tekstin määrää. Lähes jokainen vastanneista piti oppaan nimeä liian aggressiivisena. Lisäksi teksti on ammattisanastolla kirjoitettu, joten se piti muuttaa muotoon, jota ei-ammattilaisetkin ymmärtävät.

8.4.2 Toinen testauskierros

Pidimme yhdessä työelämänohjaajan kanssa aivoriihen, jossa pohdimme tarvittavia muutoksia, jotta opas olisi entistä käyttökelpoisempi. Mietimme oppaalle esimerkiksi uutta nimeä, mutta halusimme säilyttää kannessa olevan kuvan. Emme keksineet uutta nimeä, joka vastaisi kannen kuvaa, joten ajattelimme kokeilla nimen jättämistä pois. Kuvassa olevaan sydämeen lisäsimme sanan ”vai”.

Muutimme niitä kohtia oppaan tekstistä, jotka olivat eniten saaneet huomiota, esimerkiksi asiajärjestys ja muutama asia, jotka tarvitsivat enemmän selkeyttä. Yhteystiedoissa oli yksi puhelinnumero, joka oli muuttunut ja vaati korjausta. Lisäsimme oppaaseen SOSTERIN sekä Mikkelin ammattikorkeakoulun logot.

Tulostimme uudet versiot ja veimme ne uudestaan testattaviksi. Tällä kertaa halusimme pelkästään vapaata palautetta. Palautetta tuli seuraavasti: Oppaan kokoa pidettiin positiivisena, mutta lehtinen vaatisi kuitenkin nimen. Pelkkä kuva ei johdattanut asiaan. Kieliasussa oli vielä huomautettavaa. Asioiden järjestystä haluttiin muuttaa ”positiivisemmasta asiasta vähemmän positiiviseen”.

Tällä kertaa neuvolat antoivat erittäin vähän palautetta oppaastamme. He olivat sitä mieltä, että eivät ota opasta jakoon ollenkaan, sillä he lähettävät asiakkaat Perhepalvelukeskukseen, jos tarve vaatii.

Otimme yhteyttä SOSTERIN tiedotusvastaavaan, jolta saimme neuvoja oppaan ulkoasuun. Teimme tarvittavat muutokset, muun muassa muutimme fontin päätteettömäksi ja nykyaikaisemmaksi, joten käytämme fonttia Arial. Otsikot muutimme tekstaukseksi helpottamaan luettavuutta, ja oppaan otsikon muutimme hieman alkuperäistä lyhyemmäksi. Olimme ajatelleet, että otsikko olisi voinut olla esimerkiksi Turvaton vai turvallinen lapsuus, mutta tiedotusvastaavan mielestä tämä on liian pitkä otsikoksi ja hän ehdotti, että voisiko otsikko olla Turvallinen lapsuus? tai Tavoitteena turvallinen lapsuus. Haluamme säilyttää otsikossakin vastakkainasettelun, joka kansikuvassa on, joten päädyimme nimeen Turvaton vai turvallinen lapsuus.

8.4.3 Kolmas testauskierros

Teimme oppaaseen muutoksia toiselta testauskierrokselta saamiemme palautteiden perusteella. Ensimmäinen otsikko Oppaan tarkoitus jakoi mielipiteet. Jotkut vastanneista toivoivat otsikon vaihtamista. Vielä tässäkin vaiheessa meitä kehoitettiin vaihtamaan joidenkin asioiden järjestystä sekä muuttamaan tekstisisällön ulkoasua. Yritimme saada tekstistä enemmän kansankielistä. Takakannen luetteloon lisäsimme vielä Perheasiainneuvottelukeskukseen yhteystiedot.

Halusimme saada myös potentiaalisen loppukäyttäjän näkökulman oppaaseen, joten näytimme opasta eräälle tutullemme, jolla on kaksi alle 3-vuotiasta lasta. Hän antoi muutosideoita, joilla parantaa oppaan selkeyttä ja kielellistä ilmaisua. Kaiken kaikkiaan hän oli tyytyväinen oppaaseen, sen kokoon sekä sisältöön. Mutta hänenkään mielestä otsikko ”Oppaan tarkoitus” ei vaikuttanut sopivalta otsikolta kyseiseen kohtaan. Mietimme millainen otsikko vastaisi sarakkeen sisältöä. Pohdittuamme asiaa totesimme ”Tavoitteena turvallinen lapsuus” -otsikon sopivan parhaiten sisältöön.

Lähetimme oppaan sähköisessä muodossa tiedotusvastaavalle, jotta hän voisi vielä katsoa sen asettelua ja ulkoasua. Hän oli tyytyväinen lopputulokseemme. Laitoimme

oppaan vielä Perhepalvelukeskukselle hyväksyttäväksi. Opas oli kierrossa keskeisillä Perhepalvelukeskuksen henkilöillä. Palautetta saimme, että opas on nyt hyvä, sekä sisällöllisesti että ulkoasultaan. Valmis opas on liitteenä 3.

9 POHDINTA

Pitkän prosessin jälkeen, saimme vihdoin oppaan valmiiksi. Olimme tyytyväisiä prosessin kokonaisuuteen. Aiheen kiinnostavuuden vuoksi prosessi eteni joutuisasti. Perhepalvelukeskus oli aktiivinen yhteistyötaho, jolta saimme paljon hyviä neuvoja ja kannustusta. Molemminpuolinen yhteistyö sujui hyvin ja työnteko oli joustavaa. Toivomme, että oppaastamme on paljon hyötyä tulevaisuudessa. Tietomme ovat luotettavista tietolähteistä. Kirjat, jotka liittyivät aiheeseemme, ovat kirjoitettu 2000-luvulla. Internet-lähteetkin ovat luotettavia, sillä ne ovat aikaisimmista tutkimuksista ja virallisilta sivuilta, kuten Finlex ja Hoitotyön suositukset.

9.1 Tuotekehitysprosessin arviointia

Työskentelymme lähti sujuvasti liikkeelle, kun saimme päätettyä yhdessä yhteistyöhenkilömme kanssa, mitä halusimme oppaan sisältävän. Yhteistyö ryhmässämme toimi koko prosessin ajan moitteettomasti ja tasapuolisesti. Tarkastelimme huolellisesti tuotekehittelyn neljä eri vaihetta. Ideointivaiheessa pohdimme eri vaihtoehtoja, minkälainen opinnäytetyö olisi meidän kannalta toimiva. Keskustelimme ohjaavan opettajan sekä yhteistyöhenkilön kanssa. Keskusteluiden jälkeen saimme paljon ideoita, joita halusimme lähteä kehittämään. Ideaseminaarissa saimme lisää neuvoja ja ideoita. Tämän jälkeen olimme valmiita aloittamaan oppaan tekemiseen.

Suunnitteluvaiheessa oppaan sisältö ja koko tulivat aivoriihen jälkeen nopeasti selville. Ideoita tuli paljon, joista tärkeimmät valittiin lopulliseen oppaaseen. Aiheesta oli runsaasti tietoa, mikä alkuun aiheutti valinnanvaikeutta. Pyrimme kokoamaan tiiviin ja selkeän kokonaisuuden aiheesta, joka tavoittaisi oikean kohderyhmän. Asiakasprofiili oli meille selvä alusta alkaen, koska lasten ikäryhmä oli jo tiedossa. Oppaan sisällön saimme kirjoitettua suhteellisen nopeassa ajassa, vaikka jouduimme tekemään muutoksia useaan otteeseen.

Kehittelyvaiheessa veimme oppaan testattavaksi Perhepalvelukeskukseen ja halusimme oppaan jaettavaksi myös neuvoloihin, jossa tavoittaisimme halutun kohderyhmän. Oppaan toisen testikierroksen jälkeen neuvola kieltäytyi ottamasta lehtisiä jakoon. Saamamme palaute neuvolalta ei mielestämme ollut asianmukaista. Mielestämme neuvoloissa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa voitaisiin ennaltaehkäistä ja tunnistaa paremmin, ja oppaamme olisi voinut olla apuna. Neuvolan kieltäytyminen oppaan ottamisesta laittoi miettimään, eivätkö terveydenhoitajat ole valmiita käsittelemään kyseistä aihetta vastaanotollaan. Mietimme myös että oppaan olisi voinut laittaa odotustilaan esille, mistä kuka tahansa olisi sen voinut huomaamatta ottaa mukaansa, ilman mahdollisia kiusallisia tilanteita, joita kyseisestä aiheesta kysyminen olisi voinut terveydenhoitajille tuottaa. Työskentelymme ei kuitenkaan pysähtynyt, eikä suunnitelmiin tullut muutoksia. Jatkoimme pelkästään Perhepalvelukeskuksen kanssa oppaan kehittelyä. Otimme yhteyttä myös SOSTERIN tiedotusvastaavaan ja ylihoitajaan, koska halusimme heidän mielipiteensä tulevasta oppaasta.

Viimeistelyvaiheessa teimme tarvittavat korjaukset oppaaseen, joka oli helppoa saatujen palautteiden ansiosta. Tämän jälkeen lähetimme oppaan Perhepalvelukeskukseen, josta saadun palautteen mukaan opas on hyväksytty. Olimme itsekkin tyytyväisiä lopputulokseen.

9.2 Oppaan tarkastelua

Oppaan otsikko ”Turvaton vai turvallinen lapsuus” on mielestämme sopiva. Kannessa on kuva vastakkainasettelusta, joten halusimme otsikon liittyvän siihen. Aluksi tuntui hankalalta keksiä uutta nimeä oppaalle, kun alkuperäinen nimi ei ollut sopiva, mutta ehdotuksia saatuaamme ja tarkemmin asiaa mietittyämme keksimme kuvaan sopivan nimen.

Mielestämme löysimme hyvin tietoa, jota pystyimme käyttämään oppaan sisällössä. Muokattuamme opasta tarpeeksi saimme lopputuloksen, jonka jokainen ymmärtää. Oppaan kansikuvasta saamme kiittää Emmi Havukaista, joka piirsi meille erittäin hienon ja uniikin kuvan. Kun kerroimme hänelle ajatuksestamme kansikuvan suhteen (hyvän ja pahan vastakkainasettelu), hän oivalsi heti, minkälaisen kuvan halusimme. Oppaan nimi ja kansikuva tukevat toisiaan.

Lopputulokseen olemme erittäin tyytyväisiä. Pitkä urakka on saanut päätöksensä, jonka tuloksena oppaasta tuli sellainen kuin olimme alun perin halunneet. Oppaasta tuli pieni, jotta se mahtuu taskuun, ja takakanteen saimme laitettua yhteystiedot, kuten alun perin suunnittelimme.

Olemme tarkoittaneet oppaan 0 - 6-vuotiaiden lasten perheisiin, joissa saattaa ilmetä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Opas on hyödyllinen myös silloin, jos esimerkiksi naapurissa esiintyy väkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Jokaisella on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus.

9.3 Jatkotutkimusehdotukset

Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta löytyy paljon materiaaleja. Varsinkin ulkomailla aihetta on tutkittu paljon. Suomessa tutkimuksia on tehty monen vuoden ajan, mutta asia on nyt yhä ajankohtaisempi. Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta kehoitetaan kertomaan ja siihen tulisi puuttua herkemmin. Kunnilla on erilaisia hankkeita, jotka liittyvät väkivallan ennaltaehkäisyyn, ja henkilökuntaa koulutetaan huomaamaan väkivaltatilanteet ajoissa.

Jatkotutkimusehdotuksia miettiessämme aiheiksi nousi seuraavaa:

- Aikuisten alkoholin käytön vaikutukset lapsen kaltoinkohteluun
- Väkivallan vaikutukset lapsen myöhempään elämään

LÄHTEET

Aaltonen, Marjo, Ojanen, Tuija, Sivén, Tuula, Vihunen, Riitta, Vilén, Marika & Söderström, Werner 2002. Lapsen aika. Porvoo: WSOY

Dufva, Virpi 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Helsinki: Nykypaino Oy.

Ensi- ja turvakotien liitto ry. WWW-dokumentti.

www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/. Ei päivitystietoja. Luettu 4.11.2010.

Jämsä, Kaisa & Manninen, Elsa 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.

Kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen. Hoitotyön suositus. WWW-dokumentti. www.hotus.fi/Lasten. Päivitetty 5.3.2008. Luettu 30.8.2010.

Kanniainen, Aino 2010. Seula-hanke: Perheväkivalta. Luento Savonlinnassa 25.3.2010.

Koistinen, Paula, Ruuskanen, Susanna & Surakka, Tuula 2009. Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Hämeenlinna: Tammi.

Koski, Helena 1999. Ulos ansasta - apua perheväkivaltatilanteisiin. Tampere: Tammer - Paino Oy.

Laaksonen, Maarit, Miettinen, Aki, Nevalainen, Jaana, Röppänen, Päivi Viinikainen, Heli 2010. Lastensuojelun toimintaprosessit, toimintaprosessien kuvauksia. Sosiaalialan tietoteknologiahanke. PDF-dokumentti.

<http://www.sosiaaliportti.fi/File/07bbf08d-9bfe-4dd5-921c-b603ec3967bd/Lastensuojelu.pdf>. Päivitetty 9.2.2010. Luettu 4.11.2010.

Laine, Terhi 2010. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat turvakotipalvelut. Selvityshenkilöraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:1. PDF-dokumentti.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-10958.pdf. Päivitetty 2.2.2010. Luettu 4.11.2010

Lapsiin kohdistuva väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö tutkimus. WWW-dokumentti. http://www.lapsitieto.fi/palve/uploads/1597_ORG_Ellonen-Sariola.pdf Ei päivitystietoja. Luettu 28.3.2010.

Lastensuojelulaki 417/2007. WWW-dokumentti. www.finlex.fi. Päivitetty 13.4.2007. Luettu 29.4.2010.

Lehtonen, Anja, Mehtola, Sirkku, Pulkkinen, Raija & Tiainen, Tuula 2007. Lähisuhde ja perheväkivallan ehkäisyhankkeen Itä-Suomen läänin loppuraportti. Julkaisuja nro 142. Itä-Suomen lääninhallitus, sosiaali- ja terveystoimisto.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko 1994. Lastensuojelu. Helsinki: Legisactio Oy/Karelactio.

Oranen, Mikko (toim.) 2001. Perheväkivallan varjossa, raportti lapsikeskeisen työn kehittämiseksi. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Nykypaino Oy.

Paavilainen, Eija 1998. Lasten kaltoin kohtelu perheessä. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja 2003. Lapset perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY.

Perhepalvelukeskuksen esittelylehtinen 2010.

Söderholm, Anneli, Halila, Ritva, Kivittie-Kallio, Satu, Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Taskinen, Sirpa (toim.) 1999. Huostaanotto, Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositukset huostaanotto-prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Stakes. Oppaita 33. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Taskinen, Sirpa (toim.) 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes oppaita 55. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) 2007. Lapsen kanssa – olennaista etsimässä. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 7. Artikkelikokoelma Minun elämäni -projektin työstä 2003 - 2006. Forssan kirjapaino.

Wolfson, Richard C. 2006. Touhukas taapero – Tue lapsesi kehitystä. Hong Kong: WSOY.

Wolfson, Richard C. 2006. Vireä vauva – Tue lapsesi kehitystä. Hong Kong: WSOY.

YK:n lasten oikeudet. WWW-dokumentti. <http://www.valto.fi/yk-n-lapsen-oikeuksien-sopimus> Päivitetty 2007. Luettu 26.3.20

LIITE 1. Suostumus

SUOSTUMUS

10.9.2010

Olen lupautunut tekemään Mikkelin Ammattikorkeakoulun sairaanhoitajaopiskelijoille (Jonna Ahokas, Viivi Holm ja Pilvi Wetterstrand) heidän opinnäytetyötään varten opaslehtiseen kansikuvan. Lehtiset tulevat käyttöön Itä-Savon sairaanhoitopiiriin.

Tämän lomakkeen myötä annan kirjallisen luvan käyttää tekemääni kuvaa enkä vaadi korvausta tehdystä työstä.

Suostumuksesta on tehty kaksi kopiota, jotka tulevat molemmille osapuolille.

Saako nimeä julkaista opinnäytetyössä:

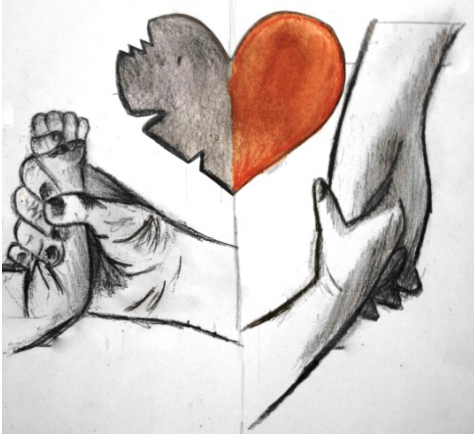
kyllä ei

Emmi Havukainen

Kitee 11.9.10
paikka ja päiväys

lapsuus

Tavoitteena turvallinen lapsuus

- Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen ja rakastavaan elinympäristöön.
- Lapsiin kohdistuva väkivalta on rikos, ja se on laissa kielletty.
- Lapsena koettu väkivallan toimintamalli voi siirtyä vanhemmalta lapselle.
- Jokaisella on oikeus ja velvollisuus puuttua väkivaltilanteisiin ja tehdä lastensuojeluilmoitus.

Lapsen hyvinvointi

- Vastuu on vanhemmilla ja lapsen hoitoon osallistuvilla ihmisillä.
- Vanhempien hyvinvointi = lapsen hyvinvointi
- Lapsen perustarpeiden tyydyttäminen.
- Tasapainoinen elämä.
- Turvallinen ja virikkeellinen ympäristö, selkeät rajat.

Mitä on lapsen kohdistuva väkivalta ja kaltoinkohtelu?

- Tilanne, joka huonontaa lapsen josta kehityksen osa-aluetta.
- Lapsen oikeuksien kunnioittamatta jättäminen.
- Sisältää myös laiminlyönnin, esim. huomiotta jättäminen.
- Fyysinen kuritus ja pahoinpitely sisältävät mm. lyömisen, tukistamisen.

Miten väkivalta ja kaltoinkohtelu ilmenevät?

- Suora väkivalta ja kaltoinkohtelu ovat fyysistä tai henkistä pahoinpitelyä, laiminlyöntiä tai seksuaalista hyväksikäyttöä.
- Epäsuora väkivalta ja kaltoinkohtelu kohdistuvat toisiin ihmisiin ja heijastuvat lapseen.
- Epäsuora kaltoinkohtelu voi myös olla henkistä ja ilmetä kotona levottomana elämä.
- Vaikea huomata salaamisen tai häpeän takia.

Kaltoinkohtelun tunnistaminen

- Lapsen puhumattomuus ja kehitystaso vaikeuttavat tunnistamista.
- Lapselta voi kysyä suoraan.
- Lapsi voi viestiä epäsuorasti esim. hänellä voi olla huoli muusta perheestä.
- Lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olevat ihmiset on otettava huomioon.
- Lapsen perus-, lääkitys- tai hoitotarvetta on laiminlyöty.

Väkivallan tunnistaminen

- Tärkeä tietää lapsen normaalikehitys ja hyvinvointi.
- Tarkkaile lapsen hoitamattomuutta, arkuutta tai poikkeavaa käyttäytymistä.
- Väkivallasta kertovia merkkejä ja oireita ovat mustelmat, murtumat ja muut selkeät vammat.
- Uhri harvoin hakee itse apua.
- Lapsella ei ole ratkaisuja asian hoitamiseen.

Mistä saada apua?

- 112
- Neuvola 044 417 2810
- Perhepalvelukeskus 044 417 2160
- MLL - www.mll.fi
- Kriisikeskus 015 273 700
- Sosiaalikeskus 044 417 4121
- Ensiapupäivystys 015 527 7100
- Perheasianneuvottelukeskus 015 576 8037